

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Medling vid familjerättsliga tvister

En analys av institutet

Juridiska Institutionen
Handelshögskolan
vid Göteborgs Universitet
Våren 2011

Thelma Fredin

Handledare: Torbjörn Odlöw

Innehåll

1. Inledning	4
1.1 Syfte	5
1.2 Frågeställningar	6
1.3 Metod	7
1.4 Disposition	8
2. Det familjerättsliga regelverket	8
2.1 Inledning	8
2.2 Barnets bästa	9
2.3 Barns grundläggande behov	11
2.4 Barnets rätt att komma till tals	13
2.5 Risken för att barnet far illa	14
2.6 Vårdnad	15
2.7 Barns boende	17
2.8 Umgänge – en rätt som tillfaller barnet	18
3. Samförståndslösningar – för barnets bästa	19
3.1 Inledning	19
3.2 Riskerna med en domstolsprocess	21
3.3 Vägar till samförståndslösningar	23
3.4 Domstolsprocessen och samförståndslösningar	23
3.5 Samarbetssamtal	26
3.6 Verkställighet	27
4. Medling i tvister om vårdnad, boende och umgänge	29
4.1 Inledning	29
4.2 Bakgrunden till införande av medling	30
4.3 Vad innebär metoden medling	31
4.4 Medling – ett sätt att hantera konflikter	32
4.5 När i processen tillsätts medlaren	34
4.6 Hur medling kan genomföras	35
4.7 Medlaren – hans roll och ansvar	37
4.8 Medlarens uppgift	39
4.9 Utbildningar i medling	41
4.10 När medling är lämpligt såsom tvistlösningsmetod	42
4.11 När medling inte bör användas	44

4.12 Fördelar med medling	45
5. Medling i förhållande till andra tvistlösningsmetoder	47
5.1 Inledning.....	47
5.2 Skillnaderna mellan medling och samarbetsamtal.....	47
5.3 Medling i förhållande till domstolens förlikningsförhandling	48
6. Hur ofta används medling	50
6.1 Inledning.....	50
6.2 Metod	50
6.3 Urval och begränsningar	51
6.4 Resultatet av utredning.....	51
6.5 Medling i verkställighetsärenden	52
6.6 Möjliga felkällor.....	52
6.7 Sammanfattning av undersökningen	53
7. Skäl till att medling inte används och förslag på åtgärder	53
8. Slutord.....	57
Källförteckning.....	59
Bilaga 1	62
Bilaga 2	63

1. Inledning

De mest djupa, längsta och svåraste konflikter som människor får uppleva orsakas av skilsmässor. Anledningen går att finna i bakgrundshistorien. En man och en kvinna träffas, blir kära, flyttar ihop och skaffar barn. De flätar samman sina liv till de vi idag kallar en familj. Sedan sviker och sårar de varandra och väljer att gå skilda vägar. Separationer medför att det mest fundamentala i vår tillvaro rasar samman, på köpet kommer förtvivlan, ångest och smärta. Relationer och äktenskap upplöses, men det gör inte föräldraskap. Att med hjälp av lagregler lösa konflikter som har sin grund i hjärtesorg och krossade framtidsdrömmar har sina uppenbara svårigheter. Att låta domstolen vara den arena där konflikterna som uppkommer i efterdyningarna av en uppbruten kärleksrelation ska slitas genererar sällan en optimal lösning. I synnerhet inte om konflikten rör de gemensamma barnen. Den uppgivenhet och sorg som separerade föräldrarna upplever kan inte trollas bort med en enkel formel i form av paragrafer. Att förändringen i tillvaron som separationen innebär skapar konflikter som stundtals är djupa och svåra är ofrånkomligt. Föräldrar som gått vilse i vreden och sorgen efter en separation behöver stöd och hjälp för att ta sig vidare, särskilt om det finns barn med i bilden som behöver ha en stadig relation till båda sina föräldrar. Forskning har visat att barn far illa av deras föräldrar inte kan komma överens efter en separation. Barnen får men som sätter spår långt in i vuxenlivet. Att slita en familjerättslig tvist i domstol leder inte till att de bakomliggande orsakerna till konflikten bearbetas, domstolen blir ofta bara en offentlig konfliktarena. Medling å andra sidan är ett av de verktyg som skapats för att hjälpa två tvistande föräldrar att hantera den flod av känslor som separationen inneburit. Får föräldrarna en chans att bearbeta den bakomliggande orsaken till konflikten kring de gemensamma barnen ökar chansen för att barnen kan få en nära och god relation till båda sina föräldrar. Detta anses i allmänhet vara till barnets bästa.

Medling i tvister som rör vårdnad, boende och umgänge infördes i svensk rätt år 2006. Syftet med lagändringen var att öka möjligheterna till samförståndslösningar och därigenom bättre ta tillvara barnets bästa.¹ Tyvärr visar min utredning att domstolarna inte utnyttjar institutet medling i den utsträckning som vore önskvärd. Endast i 1,7 % av alla de familjerättsliga tvister som handlades vid Göteborgs, Stockholms och Malmös tingsrätt användes medling

¹ Prop 2005/06:99 s. 63

som ett alternativ till domstolsförfarandet.² Skälen till detta är säkerligen många. De stora förlorarna är barnen till alla de föräldrar som inte klarar av att lösa sina konflikter.

Genom hela juristutbildningen har processrätten intresserat mig och då främst hur domstolsförfarandet uppfattas av gemene man. Jag kom på att jag ville skriva om medling när jag jobbade som sommarnotarie på Alingsås tingsrätt och fick i uppdrag att skriva ett protokoll för ett medlaruppdrag i en vårdnadstvist. Jag hade svårt att hitta den information om medling som jag behövde för att skriva mitt protokoll och ingen på tingsrätten verkade vara insatt i frågan. Tyvärr blev det fel i protokollet vilket inte kändes så kul men ibland kommer det något gott ur ens misstag. Efter min utredning inför denna uppsats kan jag förstå varför det blev fel, det finns ju väldigt lite information att tillgå om medling. Medling är relativt nytt i svensk rätt och används i väldigt liten utsträckning. När jag var protokollförare på några familjerättsliga mål på tingsrätten så slog det mig hur fel det kändes i magen att vi på tingsrätten efter bara några timmar i rätten skulle avgöra vem som var en lämplig mor eller far och bestämma ett litet barns framtid. Jag vet att jag väldigt starkt kände att det här inte är rätt plats att lösa den här typen av konflikt. Jag kom då på iden att utreda vad medling är och hur ofta det används i svenska domstolar.

1.1 Syfte

I korthet kan syftet med uppsatsen delas upp i två delsyften. För det första avser jag att belysa vad medling egentligen är och hur den bedrivs idag. Mitt andra syfte är att undersöka hur ofta medling används och därefter analysera resultat av undersökningen. När jag analyserar resultatet av den statiska undersökningen kommer jag att dra slutsatser utifrån den empiriska utredning som jag genomfört. Slutsatserna kommer i stor utsträckning att röra varför medling inte idag används i någon större utsträckning. Jag kommer att redogöra för ofta medling används vid familjerättsliga mål, dels i tvistemålet men också i verkställighetsprocessen. Därefter kommer jag att dra slutsatser om varför medling används oftare i verkställighetsfasen än i den ursprungliga processen.

² Se nedan avsnitt

Möjligheten att tillsätta en extern medlare i familjerättsliga tvister infördes i svensk rätt i juni 2006. I förarbetena till lagen ges liten vägledning i många relevanta frågor som berör medling. Hur medlingen ska bedrivas, det vill säga vilken metod medlaren bör använda, beskrivs inte alls i förarbetena. Syftet med uppsatsen är därför att belysa vad medling är och hur den kan eller bör bedrivas samt beskriva vilka värden medling bygger på. Jag kommer också att utreda vilka krav som bör ställas på en person som åtar sig uppgiften att medla och i vilka situationer medling kan vara lämpligt och olämpligt. Jag kommer att beröra frågan om vilka alternativa tvistlösningsmetoder som finns att tillgå och jämföra dessa med medling. Syftet med att angripa rättsområdet med den utgångspunkten är att försöka ge en bild av vad medling är eller kan vara samt beskriva för och nackdelar med metoden. Medling vid familjerättsliga tvister har nu funnits att tillgå i drygt fyra år men det finns ingen statistik på hur ofta tingsrätterna använder sig av institutet. Därför planerar jag att göra en utvärdering av hur reformen fått genomslag i praktiken. Syftet med utredning är således att utvärdera hur ofta medling verkligen används såsom tvistlösningsmetod samt söka förklaringar till utredningsresultatet.

1.2 Frågeställningar

För att uppnå syftet med uppsatsen kommer följande frågeställningar att utredas:

- Vad innebär medling vid familjerättsliga tvister?
- Vilka var skälen till att medling infördes i familjerättsliga tvister år 2006?
- Kan medling innebära att föräldrar lättare når samförståndslösningar?
- I vilken utsträckning har domstolarna valt att utnyttja institutet medling?
 - Vad beror det på?

Uppsatsen kommer att besvara normativa frågor som berör medling såsom ett alternativ till en process i domstol. Utöver de frågor som berörs ovan kommer frågor om vad medlingen syftar till och hur den ska bedrivas samt vilka alternativen till medling är att besvaras i uppsatsen. Jag kommer också att beröra frågor som vem som kan vara lämplig som medlare och vilka fördelar och nackdelar medling har. Vidare kommer jag att besvara frågor om vilka

utbildningar det finns att tillgå inom medling på familjerättens område samt föra en diskussion om nackdelarna med domstolsförfarandet.

1.3 Metod

I uppsatsen har jag använt mig av en sedvanlig rättsdogmatisk metod. Jag har undersökt förarbeten däribland propositioner men fann liten vägledning däri. I SOU 2005:45, den så kallad vårdnadsutredningen, beskrivs medlingsinstitutet något mer utförligt. Det var den utredningen som låg till grund för införandet av medling i svensk rätt. I övrigt har jag gått igenom befintlig doktrin på området. Jag har också talat med flertalet praktiker som specialiserat sig på området såsom medlare, domare och advokater. Jag har också intervjuat ett flertal professorer som specialiserat sig på rättsområdet, däribland Annika Rejmer. Samtalen med praktiker var nödvändiga för att få en rättvisande bild av vad medling egentligen är. Utöver det nämnda har jag hämtat information på intresseorganisationers hemsidor samt läst de examensuppsatser som funnits att tillgå på området. Flera av examensuppsatserna jag läst har varit beskrivande och värdefulla för att öka förståelsen för vad medling är men ingen av dem har besvarat frågan om hur ofta medling används.

För att ta reda på hur ofta medling används har jag gjort en statistisk undersökning av alla tvistemål om vårdnad, boende och umgänge som handlagts på Sveriges tre största tingsrätter, Stockholm, Göteborg och Malmö. Undersökning omfattar åren 2007-2009 samt första halvåret 2010. För att få tillgång till relevanta uppgifter i de berörda tvistemålen har jag varit tvungen att resa till varje tingsrätt då någon samlad databas över svenska mål inte finns att tillgå. På varje tingsrätt har domstolsverket gjort en dator tillgänglig som benämns allmänhetens dator där man utifrån koder kan söka för att få tillgång till information om de mål som är av intresse. För att få fram den statistiskt som jag senare kommer att redovisa har jag gått igenom drygt 3 000 mål.

1.4 Disposition

Jag har valt att börja uppsatsen med en redogörelse för min utredning om hur ofta medling används. Därefter redovisas grundläggande rättsliga regler på familjerättens område. En sådan är nödvändig för att kunna besvara frågan om medling är ett bra verktyg för att nå samförståndslösningar. En empirisk genomgång av gällande rätt är också nödvändig för att få förståelse för bakgrunden till att medling införts. Medling är ett av många försök från domstolens sida att få föräldrar att nå samförståndslösningar. Därefter har jag belyst domstolsprocessen samt berört för och nackdelar med det förfarandet för att sedan ägna större delen av utrymmet i uppsatsen till att beskriva medling såsom ett alternativ till en rättsprocess. Jag har valt att inte dela upp uppsatsen i en deskriptiv och en analytisk del utan fört ett resonemang genom hela uppsatsen. Jag har dock valt att ha ett kapitel om skälen till varför medling används så sällan och förslag på åtgärder. Det kapitlet är uteslutande av analytiskt karaktär. Slutligen redovisas ett avslutande kapitel som jag benämnt slutord.

2. Det familjerättsliga regelverket

2.1 Inledning

I det här kapitlet redogörs för det familjerättsliga regelverket. En beskrivning av vilka värden som ligger bakom lagreglerna kommer att beskrivas. En kort redogörelse för rättsutveckling på familjerättens område kommer att redovisas nedan. Syftet är att ge en förståelse för utvecklingen av begreppet barnets bästa. Jag kommer att redovisa den historiska bakgrunden till hur principen om barnets bästa har lett fram till att lagstiftaren vid flertalet tillfällen vidtagit åtgärder för att underlätta för samförståndslösningar för tvistande föräldrar. Medling är den senast vidtagna åtgärden för att få föräldrar att nå samförståndslösningar.³

³ Prop 2005/06:99 s. 63

2.2 Barnets bästa

Barnets bästa har såsom begrepp en stark anknytning i svensk rättshistoria. Det användes för första gången i början av 1900-talet i den då gällande ärvdabalken. Bestämmelsen reglerade vem av föräldrarna som skulle ha rätt till barnet vid äktenskapsskillnad. Kunde föräldrarna inte enas om vem som skulle få barnet skulle domstolen avgöra frågan efter vad som rätten fann skäligt med hänsyn främst till barnets bästa. Kunde föräldrarna enas om en uppgörelse skulle denna gälla om den inte var uppenbart stridande mot barnets bästa. Principen om barnets bästa har därefter återkommit i de olika lagar som reglerat barnens rätt vid vårdnadstvister, först i 1920-års lag om barn i äktenskap och sedan i föräldrabalken som infördes på 1950-talet. FN har på senare år också uppmärksammat vikten av tillvara ta barns rättigheter och anammade begreppet barnets bästa i FN:s barnkonvention från 1989.⁴

Numera ska *alla* beslut som rör vårdnad, boende och umgänge avgöras utifrån vad som är barnets bästa.⁵ Idag är det självklart att ta sig an det familjerättsliga regelverket med just detta barnperspektiv. Beslut om vårdnad, boende och umgänge rör barnets framtid och tillvaro varför det är naturligt att barnets bästa är det som blir avgörande och barnets bästa är idag en allmän och grundläggande princip inom familjerätten.⁶ Enligt FN:s barnkonvention finns det en skyldighet att iakttaga barnperspektivet för alla typer av åtgärder som rör barn. Skyldigheten gäller för en vid krets av beslutsfattare vid alla typer av myndigheter men också för privata aktörer såsom medlare vid familjerättsliga tvister. Principen om barnets bästa finns uttryckt i FN:s barnkonvention art. 3. Där stadgas:

Art. 3 Barnets bästa

1. Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.
2. Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer

⁴ Ewerlöf, Sverne, Singer s. 5

⁵ FB 6:2a

⁶ Rejmer, s. 121

dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, och skall för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder.

Barnets bästa har som ett led i implementeringen av barnkonventionen kommit till uttryck i åtskillig lagstiftning såsom föräldrabalken, socialtjänstlagen, lagen om vård av unga och utlänningslagen.⁷

Innebörden av att ta sig an olika frågor med ett barnperspektiv är att den som har att fatta ett beslut kring barnet dels försöker förstå barnets situation men också sätter sig in i hur barnet själv tänker kring de frågor som är aktuella. Det handlar om att försöka se situationen med barnets egna ögon och göra en analys av hur olika beslutsalternativ kommer att påverka barnet. Utgångspunkten måste alltid vara en respekt för barnets integritet och människovärde.⁸

Vad som är barnets bästa ska dels grundas på vetenskap och beprövad erfarenhet men också på kunskaper om det enskilda barnet.⁹ Vad som anses vara det individuella barnets bästa avgörs utifrån dessa två kriterier i kombination samt utifrån en helhetsbedömning.¹⁰ Begreppet barnets bästa har ingen exakt definition. Att så är fallet är också naturligt eftersom vad som anses vara barnets bästa varierar mellan olika samhällen, olika situationer och för enskilda barn.¹¹ Vid bedömningen ska hänsyn tas till alla faktorer som påverkar barnets utveckling, såväl den fysiska som de psykiska. Att barnets psykiska behov uppfylls innebära att barnet behandlas med aktning för sin person och egenart.¹² Både långsiktiga och kortsiktiga effekter för barnet ska beaktas.¹³ Barn har också rätt till omvårdnad, trygghet en god uppfostran.¹⁴ Alla barn har under alla omständigheter rätt att inte utsättas för våld eller andra typer av övergrepp. Vid bedömningen av vad som är barnets bästa ska särskilt beaktas barnets rätt till en nära och god relation till båda sina föräldrar.¹⁵

⁷ Schiratzki, s. 30

⁸ Prop 2005/06:99 s. 39

⁹ Rejmer, s. 125

¹⁰ Prop 2005/06 s. 40

¹¹ Rejmer, s. 121

¹² Rejmer, s. 122

¹³ SOU 2005:43 s. 105

¹⁴ 6:1 F:B

¹⁵ A prop s. 40

Vårdnad, boende och umgänge har inget att göra med rättvisa mellan föräldrar utan barnets bästa ska alltid komma i främsta rummet vilket tydligt kommit till uttryck i lagtexten.¹⁶ Men för att få en stabil tillvaro för barnet måste föräldrarna kunna samarbeta och det som är bra för föräldrarna är ofta också bra för barnet. Har föräldrarna en ordnad tillvaro och ett gott samarbete har de en större möjlighet att ge sina barn en trygg uppväxt och tillgodose barnets behov.¹⁷ Därför anses samförståndslösningar i de allra flesta fall vara till barnets bästa.

Alternativa tvistlösningsmetoder såsom medling och samarbetssamtal har införts vid familjerättsliga tvister just för att bättre tillgodose barnets bästa. Institutet har tillkommit för att öka möjligheterna för föräldrar att nå samförståndslösningar.¹⁸

2.3 Barns grundläggande behov

Barn har behov av omvårdnad och omsorg på flera olika plan för att kunna överleva och utvecklas. Barnet behöver skyddas mot yttre faror men har också ett behov av att få ta eget ansvar utifrån ålder och mognad. Barn behöver en bostad att växa upp i, kläder och en näringsrik kost. Vidare har barn behov av att få växa upp i en miljö som inte innebär en allvarlig hälsorisk samt vård och omvårdnad vid sjukdom.¹⁹

Förutom dessa elementära nödvändigheter behöver barn en nära och god relation till båda sina föräldrar. Genom ett stabilt och varaktigt förhållande till föräldrarna tillgodoses barnets behov av trygghet.²⁰ Det är föräldrarna som hjälper barnet att förstå samspel mellan människor och lägger grunden för ett socialt nätverk. Föräldrarna ger också barnet sitt grundläggande behov av kärlek, trygghet och en känsla av att vara behövd.²¹

Barnet behöver kontinuitet i sin relation till båda föräldrarna. Även om det finns en konflikt mellan föräldrarna så måste barnet få tycka om båda sina föräldrar. ”Ett barn som tvingas

¹⁶ 6:2 a FB

¹⁷ Prop 2005/06:99 s. 39

¹⁸ Prop 2005/06:99 s. 63

¹⁹ SOU 2005:43 s. 105

²⁰ Ewerlöf, Sverne, Singer s. 30

²¹ SOU 2005:43 s. 103

förneka en av sina föräldrar tvingas också förneka en bit av sig själv.”²² Om den känslomässiga kontakten med en förälder bryts kan det innebära risker för barnets personlighetsutveckling. Barn identifierar sig med vuxna i sin närhet, främst med sina föräldrar. Om de känslomässiga banden inte är stabila utan kontakten med en förälder bryts under en tid utgör detta en stor påfrestning för barnet.²³

Barn har dessutom behov av att få gränser och tydliga regler samt att bli respekterad för sin person. Det är viktigt att föräldrar låter sina barn få utrymme för att uttrycka känslor och att barnet känner att deras känslouttryck tas på allvar. Grunden för förmåga att visa empati för andra ligger i att barnet självt respekteras.²⁴

Vid en separation mellan två föräldrar behöver barnet – om det är nödvändigt – att samhället snabbt bistår föräldrarna i deras konflikt så att den kan lösas utan att barnet dras in i konflikten eller känner skuld i det inträffade. Barnet behöver också få uttrycka de känslor som konflikten väckt. Beroende på ålder och mognad måste barnet få möjlighet att själv påverka sin situation. Vidare behöver barnet få information om praktiska arrangemang som separationen medför såsom vart det ska bo, hur kontakten ska se ut med föräldrarna och andra viktiga personer i barnets liv, hur skolsituationen ska planeras samt lösningar om möbler och leksaker och annat som är viktigt för barnet. Ytterst är det vårdnadshavaren som har ansvar för att barnets behov blir tillgodosedda.²⁵

I vissa situationer kan vårdnadshavarna ha svårt att tillgodose barnets behov. Det kan bero på sjukdom eller missbruk men också på att föräldrarna till barnet har en djup och svår konflikt mellan sig. Föräldrar som är upptagna med att bråka med varandra har sällan energi till att tillgodose barnens behov på ett fullgott sätt. Om föräldrarna inte får hjälp att lösa sin konflikt kan det leda till att barnet får psykiska besvär såsom depression och ångest. Barnet kan också hämmas i sin utveckling vilket i sin tur kan leda till problem i skolan. I förlängningen kan långvariga konflikter mellan föräldrarna leda till att barnet som vuxen inte klarar av alla de krav som samhället ställer. Utanförskap och psykisk ohälsa i vuxen ålder kan bli konsekvensen av att två föräldrar inte klarar av att hålla barnen utanför sin konflikt.

²² SOU 2005:43 s. 104

²³ Ewerlöf, Sverne, Singer s. 30

²⁴ SOU 2005:43 s. 104

²⁵ SOU 2005:43 s. 103f

Samförståndslösningar som medför att föräldrarna slipper en långdragen process i domstol medför att barnens behov oftare blir bättre tillgodosedda. Föräldrar som är upptagna med en konflikt och befinner sig i kris har sällan tid eller ork med barnen.²⁶ De klarar inte av att ta tillvara deras behov. Genom att förbättra möjligheterna för separerade föräldrar att nå samförståndslösningar har förutsättningarna ökat för att även barn till föräldrar som inte lever tillsammans får växa upp i en trygg miljö där de kan utvecklas och bli självständiga individer.²⁷

2.4 Barnets rätt att komma till tals

Som en del i bedömningen av vad som är barnets bästa vid familjerättsliga tvister ingår att förhöra sig om vad barnet själv tycker i de frågor som det berörs av. Beroende på barnets mognad och ålder ska barnets vilja tillmätas betydelse.²⁸ Har ett barn som nått en viss mognad en bestämd önskan ska denna överlag följas.²⁹ Små barn kan ha svårt att uttrycka sin vilja och vara starkt färgat av påtryckningar från föräldrarna. Höga krav på lyhördhet måste därför ställas på den som hör barnet. I propositionen³⁰ till nuvarande lydelse i föräldrabalken har barnets kommunikationssvårigheter konkretiserats på ett betydande sätt:

”...det kan vara så att barnet inte tar direkt ställning mellan föräldrarna men väl ger uttryck för t.ex. i vilken skola han eller hon vill gå eller vilka fritidssysselsättningar han eller hon vill ägna sig åt. Det kan på så sätt indirekt följa vilken förälder som barnet bör bo hos eller på vilket sätt ett umgänge bör vara utformat”³¹

Barnets rätt att komma till tals i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge gäller för domstolen vid alla typer av beslut, såväl interimistiska som mer permanenta. Barnet ska även få möjlighet att uttrycka sin vilja i de vårdnadsutredningar som socialtjänsten gör, om det inte

²⁶ Socialstyrelsens handbok s. 82

²⁷ Socialstyrelsens handbok s. 76ff

²⁸ FB 6:2a

²⁹ Prop 2005/06:99 s. 44ff

³⁰ Prop 2005/06:99

³¹ Prop 2005/06:99 s. 45

är olämpligt. Barnets vilja ska sedan redogöras för domstolen. Även när samarbetsamtal hos socialnämnden bedrivs som leder till att avtal sluts mellan föräldrarna ska barnet höras.³²

Huruvida en medlare har en skyldighet att föra samtal även med de berörda barnen är inte reglerat i lag. Det som blir avgörande för om medlaren ska träffa ett barn anser jag måste vara medlarens kompetens samt barnets ålder och mognad. Även om medlaren inte för samtal direkt med barnet så har det ofta gjorts en utredning från socialnämnden som medlaren kan ta del av och på så sätt kan barnets vilja beaktas vid medlingen.

2.5 Risken för att barnet far illa

I förarbetena till 2006 års ändring i föräldrabalken har lagstiftaren tydligt markerat att stor hänsyn måste tas till risken för att barn far illa eller utsätts för våld vid bedömningen av vad som är barnets bästa vid familjerättsliga tvister. Det hade uppmärksammats att domstolarna tonade ner betydelsen av att det förekommit övergrepp inom familjen. Visserligen är det av stor betydelse för barn att ha tillgång till båda sina föräldrar men detta får inte leda till att barnet tvingas blir utsatt för eller bevittna våld. Barn känner ofta skuld för våld inom familjen och i förlängning innebär övergrepp som riktas mot ett barn eller en familjemedlem till barnet en risk för barnets psykiska hälsa.³³

Om en förälder har utsatt någon i familjen för övergrepp, våld eller kränkande behandling ska detta väga tungt i den helhetsbedömning om vad som utgör barnets bästa. Särskilt allvarligt ska våld betraktas som utövats vid upprepade tillfällen, i syfte att utöva makt och kontroll över sitt offer eller om övergreppen riktats mot flera personer i familjen. En förälder som gjort sig skyldig till den typen av kränkning ska i regel inte ha del i vårdsnaden om barnet.³⁴

Vidare ska risken för att en förälder missbrukar, brister i omvårdsnaden eller försummar barnets behov särskilt beaktas om misskötseln kan leda till att barnets utveckling och hälsa äventyras.³⁵

³² Prop 2005/06:99 s. 45ff

³³ Prop 2005/06:99 s. 41

³⁴ Prop 2005/06:99 s. 42

³⁵ Prop 2005/06:99 s. 43

Beviskraven för att barnet far illa eller för att det föreligger en risk för våld är inte lika höga som i brottmål. En nedlagd förundersökning hos polisen om misstänkt våld i familjen som inte lett till åtal kan få betydelse i ett mål som rör vårdnad boende och umgänge.³⁶

Att det förekommit våld eller andra övergrepp inom familjen kan vara ett skäl till att en samförståndslösning inte är möjlig att nå. Det kan också vara så att samförståndslösningar i dessa fall är direkt olämpliga och att alla försök att nå sådana helst ska undvikas. Det finns situationer då barn en förälder måste skyddas från en våldsam familjemedlem. Medling och samarbetsamtal kan vara direkt olämpligt i dessa fall.³⁷

2.6 Vårdnad

Sedan 1970-talet har den svenska familjerätten präglats av ett förhållningssätt som innebär att båda föräldrarna till ett barn ska vara delaktiga i alla de beslut som rör barnet. Föräldrarna ska genom samförstånd nå fram till lösningar som passar just dem. Gemensam vårdnad har varit en naturlig utgångspunkt för att nå detta mål.³⁸

Att vara vårdnadshavare innebär att man är ställföreträdare för barnet samt att man ska fatta beslut i frågor som rör barnet. Vårdnadshavaren ska också se till att barnets behov blir tillgodosedda samt att barnet får den tillsyn, fostran, försörjning och utbildning som är nödvändig.³⁹ I de allra flesta fall är det bäst för barnet om båda föräldrarna utövar vårdnaden gemensamt och i samförstånd fattar beslut i de frågor som rör barnet. Gemensam vårdnad främjar också att barnet får en god och nära kontakt med båda sina föräldrar. För en förälder kan gemensam vårdnad också ha en psykologisk effekt. Det kan vara lättare för en förälder att acceptera att sitt barn bor hos den andre föräldern om denne får ha kvar den rättsliga ställningen såsom barnets vårdnadshavare.⁴⁰

³⁶ Prop 2005/06:99 s. 42

³⁷ Prop 2005/06 s. 63

³⁸ SOU 2005:43 s. 16

³⁹ FB 6:2

⁴⁰ SOU 2005:43 s. 109f

Står barnet under vårdnad av en eller båda föräldrarna och någon av dem vill få till en förändring i vårdnaden kan den föräldern vända sig till tingsrätten varpå domstolen ska bestämma om vårdnaden ska vara gemensam eller anförtros åt en av föräldrarna.⁴¹ Motsätter sig båda föräldrarna gemensam vårdnad får domstolen inte besluta om gemensam vårdnad.⁴² Rätten får besluta att vårdnaden ska utövas gemensamt av båda föräldrarna trots att en av föräldrarna motsätter sig det. Det som ytterst ska vara avgörande är barnets bästa. Vid bedömningen av om vårdnaden skall vara gemensam eller anförtros åt en av föräldrarna skall rätten fästa avseende särskilt vid föräldrarnas förmåga att samarbeta i frågor som rör barnet.⁴³

Reglerna om att domstolen kan besluta om gemensam vårdnad trots att någon av föräldrarna motsätter sig det infördes i svensk rätt 1998. Skälet till ändringen var enligt förarbetena att barn är i behov av en nära och relation med båda sina föräldrar och gemensam vårdnad var det bästa sättet att uppnå det målet.⁴⁴ Efter lagändringen 1998 uppmärksammades det att barn ibland används som maktmedel i föräldrarnas konflikt vilket är destruktivt för ett barn. I proposition till den senaste ändringen i föräldrabalken poängterades därför att domstolen ska besluta om gemensam vårdnad när en av föräldrarna motsätter sig det endast om det är förenligt med barnets bästa.⁴⁵ Detta skulle ses som ett förtydligande av vad lagstiftaren åsyftat med lagändringen 1998. Det underströks att gemensam vårdnad inte ansågs vara förenligt med barnets bästa om föräldrarna *har* en svår och djup konflikt som barnet riskeras att dras in i. Det avgörande ska vara hur samarbetet ser ut vid tiden för beslutet. Domstolen ska inte grunda sitt beslut på hur de tror att föräldrarnas samarbete kan komma att se ut i framtiden. Finns det inget fungerande samarbete mellan föräldrarna ska domstolen inte besluta om gemensam vårdnad. Det sagda innebär inte att föräldrarna inte får ha skilda åsikter i frågor som rör barnet men de måste kunna hantera sina skilda åsikter på ett sätt att det inte drabbar barnet på ett negativt sätt. Stor försiktighet måste iakttas om en förälder motsätter sig gemensam vårdnad. Det avgörande ska vara hur föräldrarnas samarbete fungerar och deras förmåga att sätta barnets bästa framför sin egen konflikt. Gemensam vårdnad får inte användas som ett medel för att tvinga föräldrarna till samarbete.⁴⁶

⁴¹ FB 6:5

⁴² FB 6:5 st 2

⁴³ Prop 2005/06:99 s. 49

⁴⁴ Prop 1997/98:7 s 49ff och SOU 1995:79 s. 80 ff

⁴⁵ Prop 2005/06:99 s. 49

⁴⁶ Prop 2005/06:99 s. 49ff

Har två tvistande föräldrar gått i samtal för att lösa sina meningsskiljaktigheter men inte lyckats trots stora ansträngningar från samhället kan detta ge klarhet i frågan om hur samarbetet fungerar. Föräldrar som inte lyckas hitta rimliga lösningar genom samarbetsamtal eller medling kan många gånger inte lyckas att samarbeta så pass bra att gemensam vårdnad är lämplig.

2.7 Barns boende

Med boende avses vart barnet faktisk bor, det vill säga där det har sin huvudsakliga nattvila. Utövas vårdnaden gemensamt av föräldrarna ska de i samförstånd bestämma vart barnet ska bo. Har endast en av föräldrarna vårdnaden är det den som bestämmer vart barnet ska bo eftersom det ingår i en del av vårdnaden att besluta i personliga angelägenheter som rör barnet. Vart barnet ska bo anses vara en sådan angelägenhet.

Om föräldrarna inte kan komma överens om hos vem barnet ska bo kan de få saken avgjord av en domstol. Vid bedömningen av barns boende ska barnets bästa alltid vara vägledande.⁴⁷ Domstolen kan besluta om att barnet ska bo hos en av föräldrarna eller växelvis hos var och en av dem. Växelvis boende ger barnet en naturlig och nära kontakt med båda sina föräldrar vilket är fördelaktigt. Rätten kan endast besluta om växelvis boende om föräldrarna har gemensam vårdnad.⁴⁸ Vid växelvis boende ställs extra höga krav på föräldrarna och flertalet faktorer måste beaktas. I förarbetena har dessa faktorer lyfts fram:⁴⁹

- Föräldrarnas förmåga att samarbeta måste vara särskilt god.
- Föräldrarna måste bo relativt nära varandra.
- Barnets vilja ska beaktas särskilt. Motsätter sig barnet växelvis boende borde förutsättningarna i de allra flesta fall vara små för att få samarbetet att fungera.
- Barnets möjlighet till skolskjuts, bibehållna kamratrelationer och förutsättningar att kunna delta i fritidsaktiviteter.
- Föräldrarnas förmåga att vara flexibla när det kommer till att jämka och inte hålla på millimeterrättvisa. Barnet måste kunna bo lite längre hos den ena föräldern i perioder.

⁴⁷ SOU 2006:43 s. 157

⁴⁸ Prop 2005/06:99 s. 53

⁴⁹ Prop 2005/06:99 s. 53

Växelvís boende fungerar bra för många familjer men kravet på ett gott samarbete mellan föräldrarna är extra högt.

2.8 Umgänge – en rätt som tillfaller barnet

Barn har rätt till en nära god relation med båda sina föräldrar. Bor inte föräldrarna tillsammans måste barnets behov av att få träffa båda sina föräldrar tillgodoses genom umgänge. Det är här viktigt att poängtera att det är barnet som har rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med. Föräldrar har ingen absolut rätt att få träffa sina barn.⁵⁰ Umgänge kan ske genom att barnet och föräldern träffar varandra eller genom att de har annan kontakt.⁵¹

Ofta uppstår praktiska problem vid utövande umgänge. Ibland vill inte barnet träffa någon av sina föräldrar medan det i andra fall finns barn som vill träffa en förälder men denne är inte intresserad av eller ställer upp på umgänge. Det är inte helt ovanligt att den förälder som barnet bor hos försvårar umgänget med den andra föräldern, så kallat umgängessabotage.⁵²

Barnets föräldrar har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med så långt möjligt tillgodoses. Om en förälder motarbetar ett umgänge kan detta vara ett tecken på att den föräldern är olämplig som vårdnadshavare.⁵³ Det kan också innebära att frågan om vart barnet ska bo behöver prövas på nytt.⁵⁴ Ofta är den förälder som bäst tillgodoser barnets behov av umgänge med den andra föräldern mest lämplig som vårdnadshavare eller boendeförälder. Begår boendeföräldern systematiskt umgängessabotage behöver detta inte med automatik betyda att det är förenligt med barnets bästa att flytta. Barnets behov av trygghet och kontinuitet är av stor betydelse. För att det ska anses vara barnets bästa att flytta vilket innebär att det rycks upp från en invand miljö krävs

⁵⁰ Prop 1997/98:7 s. 61

⁵¹ FB 6:15 st 1

⁵² Ewerlöf, Sverne, Singer s. 59f

⁵³ Prop 2005/06:99 s. 50

⁵⁴ Prop 1997/98:7 s.62

starka skäl. Särskilt för ett litet barn kan den påfrestning som en flytt innebär bli mycket stor.⁵⁵

Möjligheten till umgänge som sker på annat sätt än att barnet och föräldern ses infördes i föräldrabalken 2006. Exempel på sådan typ av kontakt är att barnet och föräldern brevväxlar eller ringer varandra vid särskilt utsatta tidpunkter. Skälet till ändringen var att lagstiftaren ville öppna upp för ytterligare sätt för föräldrar och barn att få kontakt. Tanken var att regeln skulle användas när vanligt umgänge inte var möjligt, exempelvis när föräldern var sjuk eller bodde långt ifrån barnet. Det skulle också kunna vara ett sätt för en förälder som inte haft någon kontakt med sitt barn under lång tid att börja bygga upp en relation. Lagstiftaren hade som ambition att sända en signal om att även frånvarande föräldrar var viktiga.⁵⁶

3. Samförståndslösningar – för barnets bästa

3.1 Inledning

En separation resulterar för de allra flesta föräldrar i en livskris och innebär stora förändringar i vardagen, såväl ekonomiska som praktiska. För många barn blir separationen uppslitande och medför ett psykologiskt trauma som följs av en krisreaktion. Om inte separationen efterföljs av utdragna konflikter så återhämtar sig de flesta barn snabbt från traumat.⁵⁷ Det är därför av yttersta vikt att föräldrarna vid en separation hittar nya vägar för att fortsätta sitt föräldraskap och samarbeta kring de gemensamma barnen.

Samförståndslösningar är i de allra flesta fall bra för barnet eftersom det då kan få lugn och ro i sin tillvaro och slippa bli slagträn i föräldrarnas konflikt. Barnet har då också möjlighet att få en god och nära kontakt med båda sina föräldrar. Kan föräldrarna samarbeta och sätta barnets behov framför sina egna är det naturligtvis bra för barnet. Om en förälder misslyckas med att sätta barnets behov framför sina egna önskemål, sin egen bekvämlighet och sina känslor kan

⁵⁵ NJA 1998 s. 675

⁵⁶ Prop 2005/06:99 s. 55

⁵⁷ Socialstyrelsens handbok s. 82

den föräldrarnas bitterhet och besvikelse drabba barnet. Konflikter mellan föräldrarna är nästan alltid negativt för ett barn och sätter det i en svår situation. Många barn tar på sig ansvaret för konflikten eller försöker i all oändlighet att medla mellan sina föräldrar. Detta kan medföra att barnet hämmas i sin utveckling.⁵⁸

Samförståndslösningar är inte bara bra för barnen, det är också bra för föräldrarna. Överenskommelser som tillkommit genom förhandling eller medling torde innebära att parterna nått en kompromisslösning som båda kan acceptera. Ingen av föräldrarna behöver känna sig som förlorare och relationen mellan dem kan bestå. I vart fall är förutsättningarna för en fortsatt relation bättre.⁵⁹

Konflikter mellan separerade föräldrar kan på kort sikt medföra att barnet reagerar genom att bli oroliga, ledsna, få ont i magen och sova dåligt. På lång sikt kan utdragna konflikter vid en separation innebära att barnet drabbas av psykiska problem och att deras utveckling påverkas menligt.⁶⁰ Lagstiftningen har därför sedan länge präglats av att försöka underlätta och verka för att föräldrar ska kunna nå enighet i de frågor som rör deras gemensamma barn.⁶¹ Om föräldrarna själva kan enas i de frågor som rör barnen skapar detta oftare en mer hållbar lösning jämfört med om en utomstående myndighet fattar besluten åt föräldrarna.⁶² Varje år upplever ca 50 000 barn att deras föräldrar separerar. För de flesta av dessa barn lyckas deras föräldrar på egen hand eller med hjälp av samhällets stöd hitta en lösning som fungerar men i ca 10 % av alla separationer där barn är inblandade lyckas inte föräldrarna att enas utan vänder sig till domstolen för att få hjälp.⁶³ Långdragna och upprepade rättsprocesser kan vara skadliga för ett barn.⁶⁴ Därför har lagstiftaren vid upprepade tillfällen försökt att underlätta för föräldrar att nå samförståndslösningar, något som kommer att beröras utförligt i nedanstående kapitel.

⁵⁸ Prop 2005/06 s. 62 ff

⁵⁹ Rejmer, s.173

⁶⁰ Socialstyrelsens handbok s. 82

⁶¹ SOU 2005:43 s. 225

⁶² SOU 2005:43 s. 226

⁶³ Ewerlöf, Sverne, Singer s. 65

⁶⁴ SOU 2005:43 s. 265

3.2 Riskerna med en domstolsprocess

I förarbeten, doktrin och i media har avigsidorna med domstolsförfarandet vid familjerättsliga tvister lyfts fram. En av de största kritikerna är rättssociologen Annika Rejmer. Hon har vid flertalet tillfällen uttryckt i olika forum att en juridisk tvist om vårdnad, boende och umgänge som drivs i domstol bara skapar förlorare. Svensson menar att Rejmer anser att domstolsprocessen vid familjerättsliga tvister präglas av strid, följden av rättstvisten blir hat och dess offer barnen.⁶⁵

Domstolen är många gånger inte rätt arena för föräldrar att samtala kring hur de gemensamma barnen ska ha det. Där skadas ofta föräldrarnas framtida möjligheter till att samarbeta och deras självförtroende undermineras. Domstolsprocessen är en lämplig modell för att avgöra konflikter mellan föräldrar i fall då en eller båda föräldrarna har drogproblem, psykisk sjukdom eller där det förekommit våld eller incest inom familjen. Det är viktigt att samhället inte tvingar barn att leva med en förälder som skadar dem. Men domstolen är ingen lämplig modell för tvistlösning i fall då helt vanliga föräldrar går vilse i vreden efter en skilsmässa.⁶⁶ Domstolen fungerar då främst som en offentlig konfliktarena. Det är viktigt att föräldrar som skiljer sig bearbetar den verkliga konflikten utan att barnen blir till vapen i striden.⁶⁷ I domstolen sker ingen bearbetning, konflikten eldas snarare på och resultat blir alltför ofta att den föräldern som upplever sig som förlorare kommer att känna bitterhet och i framtiden motverka ett samarbete.

Det har också förts fram kritik om att domstolarna inte har förmåga att se till det enskilda barnets bästa samt att rätten är alltför fyrkantiga i sitt beslutsfattande för att kunna avgöra komplexa tvister som rör barns tillvaro. Domstolarna väljer standardiserade lösningar och barn behandlas schablonmässigt enligt en undersökning som rättssociologen Annika Rejmer gjort.⁶⁸ Rättsapparaten fungerar med andra ord dåligt när det kommer till att avgöra vad som är barnets bästa. Tingsrätterna gör sällan en bedömning av vilken känslomässig relation barnet har till sina respektive föräldrar utan väljer att konstatera barnets ålder, kön och vissa citat ur

⁶⁵ Svensson, Så kan striden om barnen vändas till samarbete, Svensson, Domstolarna missar barnets bästa

⁶⁶ Svensson, Så kan striden om barnen vändas till samarbete,

⁶⁷ Rejmer, s. 187

⁶⁸ Rejmer, s.127ff

vårdnadsutredning. Utifrån denna begränsade kartläggning av barnets situation kan domstolen inte ta reda på barnets bästa ur ett subjektivt perspektiv.⁶⁹

Den mest allvarliga bristen med domstolsförfarandet är att föräldrarna inte får chansen att bearbeta den konflikt som är roten till osämjan och tvistandet. När allt kommer till kritan handlar konflikten sällan om barnen utan om en sargad kärleksrelation som inte avslutats på ett bra sätt. I rättsalen får föräldrarna ingen hjälp i att finna konfliktens kärna och lösa den. Domstolen blir en stridsarena och samhället ställer upp med vapendragare i form av advokater. Barnen används ofta som vapen i kriget, trots att kriget egentligen inte i grunden gäller dem.⁷⁰

Annan kritik mot domstolsförfarandet är att det är dyrt, hårt belastat med långa väntetider och därför inte tillgodoser medborgarnas behov av en rättssäker process.⁷¹ Om en rättsprocess drar ut på tiden kan det innebära att ett barn hinner fara illa.

En rättegång syftar till att avgöra tvisten eller konflikten mellan föräldrarna på ett rättssäkert och formellt sätt med en materiellt riktig utgång. Medling och samarbetsamtal å andra sidan syftar till att förmå föräldrar att hantera sin konflikt på ett konstruktivt sätt. Forskning på området visar att det inte förkommer någon reell konfliktlösning i domstolen. Föräldrar har uppgett att det är ett stort problem att konflikten inte blir genuint löst i domstolen. En konsekvens av detta blir att domen får en liten praktisk relevans och att konflikten består även efter en avslutad process.⁷² Familjerättsliga tvister skiljer sig från andra typer av tvister på så sätt att de berör det som för de allra flesta ligger oss närmast om hjärtat, vår familj och våra barn. Det är svårt att få dessa komplexa relationsmönster som en familj utgör att passa in i en juridisk kontext. En materiellt riktig dom som tillkommit på ett det mest rättssäkra sätt kan dessutom ha föga värde för en familj som befinner sig i kris. En dom kan sällan få föräldrar att sluta bråka eller sätta stopp på det lidande som föräldrarnas konflikter orsakar de gemensamma barnen.

⁶⁹ Rejmer, s.128

⁷⁰ Svensson, Domstolarna missar barnets bästa.

⁷¹ Lindell, Alternativ rättskipning eller alternativ till rättskipning s. 82

⁷² Rejmer, s. 180ff

3.3 Vägar till samförståndslösningar

Föräldrar som av olika anledningar väljer att inte leva tillsammans kan gemensamt – helt utan inblandning från någon utomstående – reglera hur de ska lösa det praktiska kring vårdnaden, barnens boende och umgänge. Det finns också en möjlighet att upprätta ett avtal som beskriver hur de valt att lösa de praktiska frågorna kring barnen. För att avtalet ska kunna verkställas krävs att socialnämnden godkänner avtalet.⁷³ För att socialnämnden ska godkänna avtalet måste de göra en utvärdering om det föreslagna är förenligt med barnets bästa.⁷⁴

Kan föräldrarna inte på egen hand komma fram till en lösning erbjuder samhället olika former av hjälp. I första hand kan föräldrarna vända sig till socialnämnden för att få vägledning genom samarbetsamtal.⁷⁵ Samarbetsamtal innebär att föräldrarna får vägledning under sakkunnig ledning med avsikt att nå enighet i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. Samarbetsamtal ska ses som ett instrument för att nå fram till samförståndslösningar och är ett försök att få bort vårdnadsfrågorna från domstolen.⁷⁶ Idag är det vanligt att föräldrar använder sig av samarbetsamtal innan de vänder sig till domstolen för att lösa sin konflikt.⁷⁷

3.4 Domstolsprocessen och samförståndslösningar

Föräldrar som inte kan nå enighet i de frågor som rör deras gemensamma barn kan väcka talan vid allmän domstol för att få hjälp att lösa tvisten. Mål om vårdnad, boende och umgänge handläggs som indispositiva tvistemål vilket innebär att domstolen har en skyldighet att alla frågor i målet blir tillräckligt utredda.⁷⁸ Skälet är att lagstiftaren ansett att samhället ibland måste skydda barnet och därför lagt denna skyldighet på domstolen. Domstolen är inte begränsad till det processmaterial som parterna för in i målet utan kan på eget initiativ hämta in uppgifter om barnet och föräldrarna. Detta brukar ske genom att domstolen uppdrar åt

⁷³ FB 6:6

⁷⁴ FB 6:6

⁷⁵ FB 6:18

⁷⁶ Ewerlöf, Sverne, Singer s.65

⁷⁷ SOU 2005:43 s. 225

⁷⁸ FB 6:19

socialnämnden eller annat lämpligt organ att göra en utredning.⁷⁹ Den som gjort utredningen lämnar sedan en rapport till domstolen om vad som framkommit.

Handläggningen vid domstolen inleds med förberedelse, såsom skriftliga inlagor och sedan ett sammanträde, så kallad muntlig förberedelse. Under förberedelsen ska domstolen klargöra vilka yrkanden och invändningar parterna har samt hur de ställer sig till faktiska förhållanden. Rätten ska också klargöra vilken bevisning som kommer åberopas. Därutöver ska domstolen utreda vad i målet som är tvistigt och om parterna är eniga i någon del.⁸⁰ Om det inte är obehövt ska en tidsplan upprättas.⁸¹

Domstolen har sedan 2006 numera en skyldighet att under förberedelsen försöka få till stånd en samförståndslösning mellan föräldrarna om det är lämpligt med hänsyn till målet och övriga omständigheter.⁸² Frågan om förlikning tas vanligen upp mellan parterna vid den muntliga förberedelsen, försök att ena dem görs om det är lämpligt.⁸³ Hur långt domaren ska gå i sina försök till att få till stånd en förlikning varierar beroende på omständigheterna i målet. Förlikningsdiskussionerna förs främst av den domare som handlägger målet. Denna verksamhet kan ses som en form av medling. Domarens personliga fallenhet och engagemang styr dock i stor grad hur effektiv förlikningsförhandlingen blir.⁸⁴

Domstolen kan inte godta vilket förlikningsförslag som helst utan måste göra en kontroll av om förlikningsförslaget är förenligt med barnets bästa. Om den ena parten på ett tydligt sätt förklarar att den inte vill föra några förlikningsförhandlingar ska det förhållningssättet respekteras av domstolen. En part som inte vill medverka i förlikningsdiskussioner ska inte heller tvingas till det. Parterna har rätt att få sin sak prövad och avgjord av domstolen.⁸⁵ Det finns en stor frihet hos domaren att själv utforma förlikningsförhandlingarna efter det sätt som han eller hon anser mest lämpligt. Domstolen ska aktivt verka för att försöka få fram en samförståndslösning, men inte till varje pris. Barnet och barnets bästa ska alltid stå i fokus.

⁷⁹ 6:19 FB

⁸⁰ SOU 2007:26 s. 60

⁸¹ RB 42:6 st. 3

⁸² RB 42:6 och RB 42:17

⁸³ SOU 2007:26 s. 61

⁸⁴ SOU 2007:26 s. 16

⁸⁵ SOU 2007:26 s.75

Domaren kan i förlikningsförhandlingarna hjälpa föräldrarna med insikter som gör att de lättare kan finna skäl att förlikas.⁸⁶ Domarens roll under förlikningsförhandlingarna kan vara att skapa en agenda för vilka frågor som ska diskuteras, när de ska beröras, hjälpa till att skapa lösningsförslag, underlätta kommunikationen mellan föräldrarna samt se till att de lyssnar på varandra.⁸⁷ Domaren kan också med fördel peka på för och nackdelar med en förlikning i jämförelse med en fortsatt process. Det finns inget som hindrar att domaren lämnar ett konkret förslag på en vårdnads- eller boendeform.⁸⁸ Viss försiktighet måste dock iakttas av domaren så att han inte uppfattas som partisk. Det finns en risk att domaren kan anses som jävig i målet och därför inte kan döma vid en framtida huvudförhandling om han inte sköter förlikningsförhandlingarna med en viss försiktighet och finkänslighet.⁸⁹

I familjer där det förekommit våld eller övergrepp inom familjen finns det i regel inte förutsättningar för att nå fram till en samförståndslösning.⁹⁰ I dessa fall är det extra påkallat med försiktighet från domaren sida vid förlikningsförhandlingarna. Om det förekommit våld, hot eller övergrepp inom familjen brukar detta ha kommit fram innan den muntliga förberedelsen varför domaren då kan välja att inte föra några förlikningsdiskussioner.

Domarens försök att få parterna att förlikas kan som sagt ses som en form av medling. ”Medlingen” utgörs dock främst av en diskussion och ett köpslående om vårdnaden, boendet och umgänget. Familjerättsliga tvister avgörs dock sällan enbart med en diskussion, djupare åtgärder är oftast nödvändiga.⁹¹ Kan domaren inte förmå parterna att förlikas ska målet avgöras efter huvudförhandling.

Innan målet sätts ut för huvudförhandling finns dock ytterligare två samförståndsinstitut för rätten att tillgå. Domstolen kan uppdra åt socialnämnden att anordna samarbetssamtal mellan föräldrarna för att i barnets intresse nå en samförståndslösning mellan dem.⁹² När samarbetssamtal sker på domstolens begäran kallas de remissärenden. I sak skiljer sig inte de frivilliga samarbetssamtal som sker på föräldrarnas eget initiativ och de som initieras av domstolen. Rätten kan sedan den 1 juli 2006 också uppdra åt en särskild medlare med uppgift

⁸⁶ Rejmer, s.174

⁸⁷ Lindell, Alternativ rättskipning eller alternativ till rättskipning s. 172

⁸⁸ SOU 2007:26 s. 76

⁸⁹ SOU 2007:26 s. 76

⁹⁰ SOU 2005:43 s. 259

⁹¹ Hanthe s. 5

⁹² FB 6:18 och SoL 5:3

att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning.⁹³ Nedan kommer dessa två samförståndsinstitut att beröras mer ingående.

Lyckas föräldrarna nå en samförståndslösning under processens gång kan den stadfästas i dom av domstolen eller godkännas av socialnämnden.⁹⁴ I både dessa fall har instanserna att pröva om överenskommelsen är förenlig med barnets bästa.

Nås ingen samförståndslösning ska saken avgöras i form av en dom efter huvudförhandling. Tingsrättens dom kan överklagas till hovrätten och till Högsta domstolen. Prövningstillstånd krävs för en överprövning i båda instanserna. En dom om vårdnad, boende eller umgänge vinner inte rättskraft. Det innebär att föräldrarna när som helst kan vända sig till tingsrätten igen för att få saken prövad igen.

3.5 Samarbetssamtal

Samarbetssamtal som en metod att ena föräldrar som inte kan komma överens om de gemensamma barnen infördes i Sverige i början av 70-talet. Tanken var att föräldrarna själva skulle kunna lösa sina tvister och slippa gå till domstol. Metoden infördes som ett led i att tillgodose att barnets bästa kom i främsta rum. Föräldrarna skulle genom samtal uppmuntras att samarbeta i de frågor som rörde barnen och att alla beslut skulle fattas i samförstånd.⁹⁵

Till en början var samarbetssamtalen inte reglerade i lag och de fanns ingen skyldighet för kommunerna att erbjuda samarbetssamtal. Först i mars 1991 reglerades samarbets- samtals institutet och en skyldighet att erbjuda föräldrar som separerat samarbetssamtal infördes i socialtjänstlagen. Det framhölls i propositionen till 1991 års lag att det fanns starka skäl för att införa en bestämmelse om att alla föräldrar som separerat skulle ha möjlighet att få gå i samarbetssamtal. Rapporter från socialstyrelsen hade visat att hela 80 % av alla föräldrar som gått i samarbetssamtal kunde enas och slippa slita sin tvist i domstol. Även i de så kallade remissärendena hade resultatet varit mycket positivt. I hälften av alla mål som inletts vid

⁹³ FB 6:18 a

⁹⁴ 6:6 FB samt 6:17 FB och 42:18 RB

⁹⁵ Ewerlöf, Sverne, Singer s. 68

allmän domstol där föräldrarna under processens gång valt att delta i samarbetsamtal hade en samförståndslösning nåtts i samarbetsamtalen.⁹⁶

Samtidigt som samarbetsamtal blev en rättighet för medborgarna infördes också möjlighet för domstolen att i en tvist uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att anordna om samarbetsamtal mellan föräldrarna. Alla möjligheter till att föräldrarna skulle kunna komma överens skulle tas till vara.⁹⁷

Ett syfte med samarbetsamtal är att föräldrarna ska nå enighet.⁹⁸ Andra mål för samarbetsamtal kan vara att föräldrarna ska öka förståelsen för varandra och lära sig samarbeta bättre i stort. Att nå fram till en samförståndslösning är inte alltid möjlig och ibland inte heller förenligt med barnets bästa.⁹⁹ Avsikten med samtalen kan då vara att lära föräldrarna att hantera sin konflikt på ett sätt som innebär att konflikten inte går ut över barnet.

Hur samarbetsamtal ska bedrivas finns det inte några direkta riktlinjer för. Samtalsformen måste avgöras från fall till fall beroende på vad som är lämpligt. Barnens och föräldrarnas behov måste styra och eftersom alla familjer ser olika ut går det inte att dra upp några klara riktlinjer. Ibland är det mest lämpligt att samtalsledaren endast talar enskilt med föräldrarna, särskilt om det förekommit våld i familjen eller om det finns en risk för hot. Är konflikten djup mellan föräldrarna kan det vara bra om det är två personer som håller i samtalen. Samtalsledarna måste vara flexibla och hela tiden se till barnens bästa. De som leder samarbetsamtal har ofta en socionomutbildning eller är legitimerade psykologer.¹⁰⁰

3.6 Verkställighet

Om någon av föräldrarna upplever att den andra föräldern inte efterlever en dom eller ett avtal som godkänts av socialnämnden kan verkställighet begäras. Den första juli 2006 ändrades reglerna i föräldrabalkens 21 kapitel om verkställighet vid frågor om vårdnad, boende och

⁹⁶ Ewerlöf, Sverne, Singer s. 68

⁹⁷ Prop 1990/91:8 s. 29

⁹⁸ 6:18 FB

⁹⁹ SOU 2005:43 s. 230

¹⁰⁰ Socialstyrelsens handbok s. 108ff

umgänge. Den största förändringen var att förfarandet överflyttades från att handläggas vid förvaltningsdomstolarna till de allmänna domstolarna. Numera avgörs alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge av tingsrätterna såsom första instans. Verkställighetsprocessen fördes i och med lagändringen närmare rättegången vilket innebär att en process om verkställighet numera handläggs av samma domstol som avgjorde målet från början. I och med detta har processen blivit enklare och förhoppningsvis mindre långdragen. Detta ansågs vara mer förenligt med barnets bästa, långdragna processer anses skadliga för barn.¹⁰¹

Huvudregeln i verkställighetsprocessen är att domstolen ska verkställa en dom eller ett avtal som godkänts av socialnämnden. Det finns dock skäl som utgör hinder för verkställighet. Barnets bästa ska alltid beaktas, rätten ska vägra verkställighet om det är uppenbart att verkställigheten är oförenlig med barnets bästa.¹⁰² Väsentligt förändrade förhållanden sedan domen fastslogs eller avtalet ingicks kan också medföra att rätten ska avslå ansökan om verkställighet. Ett annat skäl som utgör hinder för verkställighet är att det föreligger en risk för barnets fysiska eller psykiska hälsa som inte är ringa.¹⁰³ Har barnet nått en sådan ålder och mognad att dess vilja bör beaktas, får verkställighet inte ske mot barnets vilja utom då rätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa.¹⁰⁴

Medling i verkställighetsprocessen har funnits sedan länge och har ansetts vara ett effektivt rättsmedel i verkställighetsprocessen. Medlaren tillsätts av rätten och har i regel två veckor på sig att utföra sitt uppdrag. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar för att nå en frivillig fullgörelse.¹⁰⁵ Medlare bör ej tillsättas om det är osannolikt att medlingen kommer att leda till barnets överlämnande eller om uppdrag kan antas onödigt fördröja ärendets behandling.¹⁰⁶ Medlaren uppgift är att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne.¹⁰⁷ Medlaren kan också ha i uppgift att ta reda på barnets uppfattning i berörda frågor. Medlaren får då ett så kallat särskilt uppdrag.¹⁰⁸ Efter det att medlingsuppdraget är fullgjort ska medlaren lämna en redogörelse till domstolen.¹⁰⁹ Redogörelsen ska bestå av en beskrivning av uppdragets gång samt

¹⁰¹ Höjer, Röbbäck, s. 38

¹⁰² FB 21:6

¹⁰³ Höjer, Röbbäck, s. 39

¹⁰⁴ FB 21:5

¹⁰⁵ FB 21:2

¹⁰⁶ Förordning(2006:476) om verkställighet av vårdnadsavgöranden, 4 §

¹⁰⁷ FB 21:2

¹⁰⁸ Höjer, Röbbäck, s. 57

¹⁰⁹ FB 21:2

parternas och barnens vilja.¹¹⁰ Medlaren ska också upplysa rätten om det finns något hinder för att verkställa domen.¹¹¹

Om medlingsuppdraget misslyckas kan domaren kalla till en muntlig förberedelse och då själv försöka få parterna att enas. Kan ingen samförståndslösning nås håller tingsrätten en förhandling som oftast är muntlig och därefter fattar rätten beslut om att förordna eller vägra verkställighet i ärendet.¹¹²

Varje år upplever 6 000 barn att deras föräldrar vänder sig till domstolen för att få deras tillvaro utstakad genom en dom.¹¹³ Föräldrarna vänder sig till domstolen för att lösa sin konflikt. Tyvärr blir konsekvensen av ett domstolsförfarande ofta att konflikten bara blir större och svårare.¹¹⁴ I bästa fall kan en dom sätta stopp för ett konfliktförlopp och möjligtvis skapa lite lugn i sakfrågan men en tvist i domstol leder sällan till att en genuin lösning på konflikten nås.¹¹⁵

4. Medling i tvister om vårdnad, boende och umgänge

4.1 Inledning

I det här kapitlet kommer medling såsom en metod för att nå samförståndslösningar att beskrivas. En redogörelse av skälen till införandet av medling kommer inledningsvis att presenteras. Därefter kommer en beskrivning av vilka värden medling bygger på en beskrivning av hur medling kan gå till. Slutligen kommer också för och nackdelar med medling att analyseras.

¹¹⁰ Höjer, Röbbäck, s. 39

¹¹¹ Förordning om verkställighet av vårdnadsavgöranden, 6 §

¹¹² Höjer, Röbbäck, s. 39

¹¹³ Rejmer, Nordisk forum for megling og konflikthåndtering, s. 1

¹¹⁴ Rejmer, s. 183

¹¹⁵ Rejmer, s.184

4.2 Bakgrunden till införande av medling

Den första juni 2006 infördes en ny regel i föräldrabalkens 6 kap som innebär att domstolen numera kan förordna om att en särskild medlare ska utses. Medlaren ska verka för att föräldrarna når en samförståndslösning. Syftet med reformen var att ta ytterligare ett steg för att tillgodose barnets bästa vid familjerättsliga tvister. Bestämmelsen infördes i FB 6:18 a och lyder:

Rätten får uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa. Rätten kan lämna medlaren närmare anvisningar om vad han eller hon skall iaktta när uppdraget fullgörs.

Medlaren skall inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor. Rätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning.

Medlaren har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget krävt. Rätten beslutar om ersättningen. Ersättningen betalas av allmänna medel.

Förhoppningen vid införandet av medling var att fler föräldrar skulle kunna nå samförståndslösningar vid meningsskiljaktigheter i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Medling kunde innan lagändringen erbjudas både i dispositiva tvistemål och vid verkställighetsärenden enligt 21 kap föräldrabalken men inte i mål som rörde boende, vårdnad och umgänge. Det ansågs inte tillfredställande att en medlare kunde sättas in först då någon av föräldrarna begärt verkställighet av en dom eller ett avtal. Lagstiftaren ansåg att det var viktigt att medlaren kom in tidigt i processen varför möjligheten till medling infördes redan i det första skedet av processen.¹¹⁶

Vårdnadskommittén, som utredde frågan och föreslog lagändringen, hade fört diskussioner med advokater, domare, familjerättssekreterare och medlare i verkställighetsärenden. Utifrån dessa samtal gjordes bedömningen att medlingsinstitutet var framgångsrikt. I många fall där medling använts i verkställighetsprocessen hade föräldrarna nått lösningar som varit hållbara i

¹¹⁶ Prop 2005/06:99 s. 63 f

längden. Medling ansågs vara till barnets bästa eftersom det ledde till att föräldrar i högre grad kunde nå fram till samförståndslösningar och barnet kunde få lugn och ro i sin tillvaro och en god kontakt med båda sina föräldrar. Försöksprojekt om medling vid vårdnadstvister hade bedrivits i Norge. Resultaten hade varit positiva varför vårdnadskommittén ansåg att det fanns skäl att även i Sverige införa medling i familjerättsliga tvister och inte bara såsom tidigare endast i verkställighetsskedet.¹¹⁷

Tanken är att rätten i första hand själv ska försöka få parterna att nå en överenskommelse. Först om förlikningsförhandlingarna misslyckas ska rätten förordna om en särskild medlare som ska försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa. Domstolen ska endast använda sig av medlingsinstitutet om de anser att det finns möjlighet att föräldrarna kan nå en överenskommelse.¹¹⁸

Eftersom medling ansågs vara en framgångsrik metod för att uppnå enighet mellan två föräldrar och hållbara lösningar på problemen ansågs det otillfredsställande att medling kunde förordnas först i verkställighetsstadiet.¹¹⁹ Reglerna om medling i familjerättsliga tvister infördes alltså med barnets bästa för ögonen.

4.3 Vad innebär metoden medling

Medling innebär att en opartisk person vägleder parterna i en konflikt fram till en lösning av konflikten. Den neutrala tredje parten har ingen makt att påtvinga någon en lösning utan har som uppgift att i informella former försöka hitta en konsensuslösning som båda parterna kan acceptera. Medling har flera fördelar och kan användas som ett redskap för att minska överbelastningen i domstolarna och skapa en rättvisa som håller en högre kvalitet för alla inblandade. Medlaren kan ofta gå längre i sina försök att nå en samförståndslösning än vad domaren kan göra och också vara mer flexibel i sitt arbetssätt. Medling kan skapa bättre förutsättningar för mänsklig interaktion och mer hållbara lösningar.¹²⁰

¹¹⁷ SOU 2005:43 s. 261f

¹¹⁸ SOU 2005:43 s. 262

¹¹⁹ SOU 2005:43 s. 261

¹²⁰ Baruch Bush, Folger s. 20f

I Norge har ett medlingsprojekt utförts med inriktning på medling vid familjerättsliga tvister. I projektet ingick 31 familjer och 6 terapeuter. Enligt den studien bygger medling på följande värden:¹²¹

- Trots att en relation eller ett äktenskap har brutits upp så fortsätter familjen att existera
- Barnen är i behov av båda sina föräldrar även efter separationen.
- De beslut som föräldrarna fattat gemensamt är bättre än de som andra fattat åt dem.
- Barn ska höras om sin åsikt men inte behöva fatta beslut i frågor som rör separationen.
- Lösningar som är ömsesidiga och acceptabla existerar.
- Det är önskvärt med ömsesidiga och acceptabla lösningar.
- Övergripande målsättningar för familjen ska gå före individuella intressen.

En kunnig medlare kan hjälpa parterna att omformulera en konflikt till ett ömsesidigt problem. Lösningarna som kan arbetas fram kan på bästa sätt se till parternas behov. Genom att föräldrarna själva löser sin konflikt kan de gå stärkta ur den.

4.4 Medling – ett sätt att hantera konflikter

Medling såsom metod är till för att lösa och hantera konflikter. En konflikt är något som för de allra flesta betraktas som något negativt, traumatiskt, smärtsamt och skrämmande. Men en konflikt kan också vara en möjlighet till förändring och ett sätt att klargöra sina förväntningar. Förändringar skapar i sin tur också ofta konflikter. Förändringar inom familjen såsom plattform för tillvaron utgör definitivt inget undantag. En uppbruten familj innebär en stor förändring i tillvaron för dess familjemedlemmar. Vi upplever oss sällan vara förberedda på situationer som präglas av förändringar och konflikter.¹²² Därför handlar personer som befinner sig i dessa lägen inte alltid rationellt. Medlingen kan i dessa situationer medföra att parterna får en klarare bild av situationen. Medling innebär att en tredje person, som är

¹²¹ Hareide, s. 98f

¹²² Norman, s 15

opartisk, bistår parterna i att kommunicera en konflikt på ett konstruktivt sätt. Medlingen ska ses som ett verktyg för att få parterna att samarbeta och gemensamt söka efter kreativa lösningar.¹²³

Det finns flera olika typer av medling men en gemensam och betydelsefull tanke bakom medling som konflikthanteringsansats är att parterna själva är de som bäst känner till sin egen konflikt. En medlare är expert på hur man kommunicerar för att lösa problem och kan sällan alltför mycket om den enskilda konflikten som sådan. Till skillnad från den rättsliga processen behandlar medling känslor och andra subjektiva komponenter som är viktiga för att lösa konflikten.¹²⁴

Enligt Svenskt forum för medling och konflikthantering tar medling sig an konflikter utifrån följande antaganden:¹²⁵

- Konflikter är vanliga och ofta produktiva händelser om de handskas på ett konstruktivt sätt.
- Konflikter uppstår oftare på grund av okunskaper om hur problemen ska lösas än för att de berörda inte vill lösa problemen.
- Parterna i en konflikt har bättre kvalifikationer att fatta bra beslut om sina angelägenheter än vad utomstående myndigheter har.
- Parterna fattar bättre beslut om de är medvetna om de känslor som meningsskiljaktigheterna väckt och tar hänsyn till dessa i sitt beslutsfattande.”
- Parterna är mer villiga att efterleva träffade uppgörelser om de varit ansvariga för beslutsprocessen och resultatet.”
- Medling har en neutrala, förtroendebaserade och icke-terapeutiska karaktären som skapar gynnsamma förutsättningar för att parterna ska vilja delta.”
- Medlingen är ett tillfälle att lära mer att kommunicera på ett mer effektivt sätt och kan leda till att parterna lättare hittar lösningar på sina problem i framtiden.”

En konflikt mellan två föräldrar berör oändligt många fler än bara föräldrarna. Värst drabbar den barnen. För att föräldrarna ska kunna lägga konflikten bakom sig behöver de många gånger professionell hjälp. Medling är ofta ett mycket bra alternativ för att bearbeta grunden

¹²³ Norman s. 64

¹²⁴ <http://www.s-f-m.se>

¹²⁵ http://www.s-f-m.se/?page_id=552

till konflikten samt finna lösningar som håller i ett längre perspektiv. Inom medlingen kan konflikten innebära positiva förändringar och ett personligt växande.

4.5 När i processen tillsätts medlaren

För att en domstol ska kunna tillsätta en medlare i tvister som rör vårdnad, boende och umgänge krävs att någon av föräldrarna väckt har talan i domstol. Vanligtvis tillsätts medlaren efter eller i samband med den muntliga förberedelsen. Ofta försöker domaren först att själv förlika parterna men lyckas inte detta kan en medlare tillsättas. Detta under förutsättning att domaren tror att det finns en möjlighet för föräldrarna att trots allt nå en samförståndslösning.¹²⁶ I princip krävs det inget godkännande av parterna för att rätten ska ha möjlighet att tillsätta en medlare. En förutsättning för att medlingen ska nå ett gynnsamt resultat är dock att föräldrarna är positivt inställda till att delta i medlingen. Det borde därför vara ovanligt att en domstol förordnar om medling om inte föräldrarna uttrycker en positiv inställning till ett sådant förfarande.

Även om det är vid den muntliga förberedelsen som det är den mest naturliga tidpunkten att förordna om medling finns det inget som utesluter att en medlare tillsätts senare i processen. En medlare kan då tillsättas på begäran av någon av parterna. Ibland kan det vara fördelaktigt att förordna om en medlare strax innan huvudförhandlingen eftersom det är min uppfattning att föräldrarna då kan vara mer benägna att jämka för att få till en förlikning och en lösning som båda kan vara med och påverka. Det är inte helt ovanligt att parterna får kalla fötter alldeles innan huvudförhandlingen på grund av osäkerheten i att låta domstolen avgöra saken. Det är ofta mycket svårt att förutspå utgången i målet. Därför tror jag att det kan vara då som medlingen är som mest effektiv. Strax innan huvudförhandlingen blir alternativet till en överenskommelse inom medling påtagligt. Att låta en domare som är en utomstående part som inte känner föräldrarna särskilt väl och som inte träffat barnen att avgöra de svåra frågorna om de gemensamma barnens tillvaro kan med all rätt upplevas som otillfredsställande. Föräldrarna känner sina barn bäst och är oftast de som är mest kompetenta att avgöra vilka praktiska lösningar som är mest fördelaktiga för dem. Medlingen syftar till att få föräldrarna att gemensamt samarbeta och komma fram till en lösning som är bäst för just

¹²⁶ Prop 2005/06:99 s. 63f

deras barn. Ju fortare föräldrarna kan hitta en sådan lösning desto bättre för barnen. Medling kan numera användas i alla skeden av en process som rör vårdnad, boende och umgänge.

4.6 Hur medling kan genomföras

Det är inte reglerat i lag eller närmare beskrivet i förarbetena hur medling i familjerättsliga tvister ska bedrivas. Det finns inte heller mycket skrivet om hur medlingen ska eller kan utformas vid just familjerättsliga tvister. Den vägledning som ges i förarbetena om hur själva medlingsuppdraget ska utföras är att medlingen ska bedrivas på ett aktivt sätt och att barnets bästa alltid ska vara i fokus.¹²⁷ I övrigt ansåg lagstiftaren att det är upp till medlaren att avgöra i vilken form medlingen ska bedrivas. En bedömning måste göras från fall till fall.¹²⁸

Domstolen har i enlighet med föräldrabalken en möjlighet att lämna anvisningar om hur uppdraget ska fullgöras.¹²⁹ Innebörden av detta anser jag vara att domstolen kan styra vad som ska tas upp i medlingssamtalen men i praktiken betyder det inte att domaren kan påverka vilken typ medling som den anlitate medlaren använder. Domaren kan ge medlaren instruktioner om vilka mål medlingen ska ha men hur resan till målet ska se ut är helt upp till medlaren själv att avgöra. Detta ställer höga krav på kompetens hos de personer som utses till medlare. Det är dock i praktiken ovanligt att domaren ger medlaren instruktioner om hur uppdraget ska fullföljas.¹³⁰

Medlingen måste bedrivas på ett aktivt sätt och medlaren måste sätta barnets bästa i centrum.¹³¹ Av egen erfarenhet vet jag att det ibland så är samtliga involverade personer är medvetna om att det inte är realistiskt att tro att parterna kommer att kunna komma fram till en samförståndslösning på alla tvistiga punkter. Då kan målet med medlingen istället vara att nå enighet i vissa centrala frågor samt att få till stånd en bättre kommunikation mellan föräldrarna.

¹²⁷ Prop 2005/06:99 s. 64

¹²⁸ SOU 2005:43 s. 262f

¹²⁹ SOU 2005:43 s. 262f

¹³⁰ Hanthe s. 6

¹³¹ SOU 2005:43 s. 263

Medlingen sker ofta vid flera tillfällen. Ibland träffar medlaren parterna enskilt först innan gemensamma möten hålls. Jan Norman har beskrivit de faser som medling vanligtvis består av:¹³²

- Redogörelse för medlingsprocessen
- Kartläggning av behov och intressen samt ventilation av känslor
- Belysning av möjligheter, lösningar, alternativ och prioriteter
- Utvärdering av lösningar
- Uppkomst av överenskommelse

En av de stora fördelarna med medling är att det är en flexibel form av tvistlösning. Medlaren kan välja att åka hem till parterna och bedriva medlingen i en avslappnad och för föräldern trygg miljö. Barnen kan också höras i sin hemmiljö vilket kan underlätta betydligt. Medlingen kan gå ut på att få till stånd ett avtal mellan föräldrarna men den kan också ha som mål att få igång ett umgänge mellan en förälder och ett barn. I medlingen kan också ingå att föräldrar och barn får prova på en viss typ av boende eller umgänge under en tid. För att underlätta kan medlaren vara med vid överlämningar av barnen eller vid de första umgängestillfällena. Detta sätt att arbeta är unikt för just medling.

Tanken med medling är att parterna ska få en fungerande relation till varandra och komma bort från ett destruktivt förhållningssätt till varandra.¹³³ Medlingen syftar till att nå fram till en lösning som båda föräldrarna kan leva med. Tanken är inte att den ena föräldern ska vinna och den andra förlora utan målet är att uppnå en ”win-win” situation där båda parterna är nöjda med uppgörelsen. Inledningsvis syftar ofta medlingen till att skapa ett ”eldupphör” och generera ett samarbetsklimat.¹³⁴

I medlingen kan parternas behov och intressen vägas mot varandra och genom en dialog kan nya alternativa vägar till en tillfredställande lösning för alla parter nås.¹³⁵ Det finns som sagt inga skrivna regler. Vilken typ av medlingsmetod som bör väljas beror på vilken typ av konflikt parterna befinner sig i, deras relation och önskemål om en fortsatt relation,

¹³² Norman s. 74

¹³³ Norman s. 66

¹³⁴ Norman s. 16

¹³⁵ Lindell, Alternativ tvistlösning: särskilt medling och skiljeförfarande s. 69

föräldrarnas målsättning med medlingen och parternas vilja och förmåga att nå enighet. Medlaren kunskap, utbildning och förmåga är också givetvis avgörande.

Medlingsuppdraget ska utföras inom en tidsperiod om 4 veckor. Uppdraget kan förlängas om det bedöms att en lösning på de tvistiga frågorna kan uppnås.¹³⁶

4.7 Medlaren – hans roll och ansvar

Domstolen är den som har beslutanderätt i vem som ska utses till medlare.¹³⁷ Medlaren anlitas av domstolen och ersätts också av domstolen. Det är viktigt att medlaren har båda föräldrarnas förtroende varför deras uppfattning om vem som är lämplig som medlare i målet är av betydelse. Medlaren får aldrig ha egna intressen i utgången av tvisten eller vara partisk på något vis.

När rätten tillsätter en medlare kan det i praktiken gå till så att det är rätten som föreslår medling och då också medlare. Det kan också vara så att någon av parterna yrkar att en medlare ska tillsättas och då också föreslår ett namn på en lämplig medlare. Vanligtvis godtar domaren den medlare som parterna föreslår om medlaren anses vara lämplig.

Vid den utredning som föranledde införandet av medling vid familjerättsliga tvister framhölls att medlaren måste ha vissa egenskaper för att vara lämplig som medlare. Skälet ansågs vara att vårdnadstvisterna har en känslig karaktär. De förmågor som lagstiftaren ansåg viktiga att en medlare besitter är:¹³⁸

- Förmåga att sätta barnets bästa i främsta rummet.
- Kunna hantera en känslig situation
- Förmåga att vinna föräldrarnas förtroende.
- Ha kunskap om den familjerättsliga lagstiftningen.

¹³⁶ FB 6:18 s st. 2

¹³⁷ FB 6:18a

¹³⁸ SOU 2005/06:99 s. 263f

Advokater och domare med lång erfarenhet av vårdnadstvister ansågs vara lämpliga som medlare. Även familjerättssekretare och socialkonsulenter föreslogs som lämpliga personer för domstolen att förordna som medlare.¹³⁹

Egenskaper som lyfts fram av Jan Norman som gör en person till en bra medlare är att:¹⁴⁰

- *Medlaren är neutral och opartisk.* Det är han genom att inte ha några egna motiv i utgången av tvisten och att låta parterna välja sin egen lösning.
- *Medlaren är en god lyssnare.* Genom att ställa frågor och ge feedback kan medlaren tillämpa ett så kallat aktivt lyssnande.
- *Medlaren är en kreativ person.* Eftersom medlaren är en utomstående person och inte färgad av konflikten kan han komma på lösningar som parterna inte själva skulle finna.
- *Medlaren klarar av att hantera svåra känslor.* Ibland måste medlaren finna sig i att parterna svartmålar honom och gör honom till syndabock i konflikten eftersom de inte tar ansvar. Medlaren måste också tåla att han ifrågasätts.
- *Medlaren bör vara en pådrivande kraft.* Genom att själv visa entusiasm, energi och framtidstro inför en lösning kan hans inställning smitta av sig och medföra att processen förs framåt.
- *Medlaren använder sitt starkaste verktyg – språket.* Det är viktigt att medlaren väljer sina ord och hör efter med parterna att de uppfattat honom korrekt. Språket måste anpassas efter parterna.
- *Medlaren måste ha ett synnerligen gott tålamod.* Medling är en process som tar tid och den kräver att medlaren är ihärdig, målmedveten och inte ger upp så lätt. Medlaren måste också använda tystnaden för att parterna ska få tid att analysera och tänka.
- *Medlaren måste vara övertygande.* En av medlaren uppgifter är att ingjuta tilltro i processen och framgång i medlingen. Vad som är övertygande måste avgöras utifrån varje enskilt fall.
- *Medlaren måste ha intuition.* Genom att läsa av situationen och fånga upp känslor kan medlaren lättare hjälpa parterna att förstå varandra.

¹³⁹ SOU 2005/06:99 s. 263f

¹⁴⁰ Norman s. 103 ff

- *Medlaren måste vara en respekterad person.*

Peter Hanthe som är en av de mest anlitade medlarna i Göteborgsområdet anser att det är viktigt att en medlare kan växla mellan olika medlingstekniker under ett medlingsmöte med två tvistande föräldrar. Medlaren måste också kunna svara på frågor om barns behov och rent juridiska frågor kring vårdnad, boende och umgänge. Detta ställer höga krav på kunskaper inom olika ämnesområden för att kunna nå resultat med medlingen.¹⁴¹ Medlaren behöver också ha en viss auktoritet och förmåga att se i ett helhetsperspektiv. Peter Hanthe anser att jurister med en vidareutbildning inom medling är de som har de bästa förutsättningarna för att klara av ett medlingsuppdrag. Han anser att just jurister dessutom kan ha lättare att se till barnets bästa och säkerställa att barnets rättigheter tillgodoses. Det som enligt Hanthe i slutändan är det som är mest avgörande för om en medlare blir framgångsrik eller inte är den personliga fallenheten.¹⁴²

Jan Norman har också påpekat att jurister eller advokater är lämpliga medlare i familjerättsliga tvister eftersom de har god kunskap på relevanta rättsområden. En juristutbildning i kombination med en beteendevetenskaplig utbildning är den mest optimala bakgrunden för en medlare, enligt Norman. Han framhåller också fördelen med att ha två medlare, då helst en man och en kvinna.¹⁴³

Den som vill åta sig uppdrag som medlare kan anmäla sitt intresse till domstolen. Om personen anses lämplig sätts den upp på en lista som domarna använder sig av vid anlitandet av medlare.

4.8 Medlarens uppgift

Medlaren ska hjälpa parterna att fatta sådana beslut som är bra för att kunna hantera den situation de befinner sig i. Medlaren ska inte presentera en färdig lösning, ställa diagnoser om orsaker eller skuld eller avgöra vad som är rätt eller fel. Givetvis kan medlaren redogöra för

¹⁴¹ Hanthe, s. 21

¹⁴² Hanthe s. 38f

¹⁴³ Norman s. 167

en viss rättsfråga eller rättspraxis men beslutsfattandet ska hela tiden ligga i parternas händer. Medlaren ska skapa förutsättningar för en god kommunikation, detta är medlarens huvudsyfte. Parterna ska hitta fram till den lösning som passar dem bäst eftersom det är dem som är de som har störst kunskap om sin vardag och om sina barns behov. Det är viktigt att medlaren upprätthåller en status där båda föräldrarna är likställda. Om den ena inte lyssnar eller kör över den andra föräldern är det viktigt att medlaren griper in. Medlaren har en skyldighet att skydda någon av parterna om det behövs.¹⁴⁴

Medlaren ska också vara en förebild för parterna. Det kan medlaren vara genom att själv visa respekt för föräldrarna, vara lyhörd, lyssna aktivt, att visa respekt för känslor och att vara öppen för invändningar och kritik.¹⁴⁵

En medlare kan också analysera tvisten och förklara vilka olika handlingsalternativ parterna har. Om parterna vill kan medlaren ge sin syn på hur han tror att domaren kommer att döma i målet. Innan en medlare väljer att ge föräldrarna en sådan bedömning måste medlaren noga överväga de konsekvenser som ett sådant ställningstagande kan få. Bland annat kan medlaren uppfattas som partisk men också rubba maktbalansen mellan parterna om han ger sin bedömning av rättsläget. Beskedet kan dessutom vara illa underbyggt eftersom medlaren inte hört vittnen eller inte har tillgång till allt processmaterial och då kan förtroendet minska för medling såsom förfarande.¹⁴⁶

En av medlarens uppgifter är också att hjälpa parterna att upprätta ett avtal som reglerar den överenskommelse som nåtts. För att avtalet ska bli exigibelt måste domstolen eller socialnämnden godkänna det. Slutligen kan medlaren också hjälpa föräldrarna att få verktyg som gör att de kan efterleva det som avtalats.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Norman s. 72

¹⁴⁵ <http://www.s-f-m.se>

¹⁴⁶ Lindell, Alternativ tvistlösning s. 74ff

¹⁴⁷ SOU 2007:26 s.66

4.9 Utbildningar i medling

För att medling såsom tvistlösningsmetod ska framstå som rättssäker och att metoden ska bli effektiv och fylla sitt syfte krävs att det finns medlare med god kunskap på området. Det är också viktigt att domstolen kan kvalitetsgranska dem som erbjuder sig att medla i tvister på familjerättens område. Därför är det viktigt att det finns relevanta och kvalitativa utbildningar inom medling. Jag anser också att det är viktigt att det finns utbildningar som riktar sig till medlare som är verksamma inom familjerätten eftersom medling i familjerättsliga tvister skiljer sig från medling vid andra tvister.

Det finns idag få utbildningar i Sverige om medling. Av dem som finns är det ingen av dem som direkt riktar sig till personer som vill arbeta med medling i familjerättsliga tvister. Det föreslogs i vårdnadsutredningen att domstolsverket skulle anordna utbildningar i medling.¹⁴⁸ Efter kontakt med ansvariga på domstolsverket går det dock att konstatera att domstolsverket inte hållit några utbildningar i medling sedan metoden infördes i föräldrabalkens sjätte kapitel för drygt 4 år sedan. Domstolsverket har inte heller några planer på att starta någon sådan utbildning.

Luleå universitet erbjuder en kurs i medling på 15 högskolepoäng. Den kursen har till syfte att ge kunskaper i medlingens teori och praktik samt visa hur medlingsprocessen kan vara ett alternativ till annan konfliktlösning. Kursen riktar sig till både studenter och praktiker och har ingen särskild inriktning.¹⁴⁹

Göteborgs universitet håller en kurs på 30 högskolepoäng som heter ”Konfliktkunskap och dialog, förhandling och medling”. Kursen ger en grundläggande kunskap i konflikter och konflikthantering. Kursen berör konstruktiva metoder att hantera konflikter. Kursen inriktar sig främst på konflikter i arbetslivet.¹⁵⁰ Göteborgs universitet erbjuder också en kurs som bygger vidare på den i konfliktkunskap som heter ”Konfliktlösning, dialog förhandling och

¹⁴⁸ SOU 2005:43 s. 264

¹⁴⁹ <http://www.ltu.se/edu/course/J00/J0014N>

¹⁵⁰ http://www.utbildning.gu.se/kurser/kurs_information?courseId=KL0100

medling. Den kursen är på 15 högskolepoäng och kursen har mycket praktiska inslag och fokuserar på kommunikation som medför att konflikter kan lösas på ett konstruktivt sätt.¹⁵¹

Linköpings universitet har en kurs på 7,5 högskolepoäng som heter ”Grupprocesser med inriktning mot konflikthantering. Kursen tar upp medling som ett sätt att hantera konflikter men kursen inriktar sig främst på konflikter i grupper och inte i familjer.¹⁵²

Ersta Sköndals högskola erbjuder en kurs på 15 högskolepoäng i samarbetsamtal/familjemedling. Kursen är inte studiemedelsberättigande och kostar närmare 30 000 kronor. Utbildningen riktar sig främst till socionomer som arbetar med samarbetsamtal i socialtjänstens regi eller jämförlig verksamhet. Kursen syftar till att öka deltagarnas förmåga att arbeta med medling och samarbetsamtal på ett konstruktivt och etiskt sätt. Utbildningen förmedlar också kunskaper om konflikter i familjer och hur dessa kan hanteras på ett konstruktivt sätt så att barnens bästa kan tillgodoses. Medlarens roll och förhållningssätt i situationer då det förekommer våld, missbruk eller psykisk ohälsa berörs också i kursen.¹⁵³

Institutet för medling i Sverige som är en intresseorganisation håller kurser i medling men dessa är främst inriktade på medling vid brott.

Sammanfattningsvis kan sägas att det finns få utbildningar inom medling i Sverige och egentligen bara en som är inriktad på konflikter i familjer som hålls på Ersta Sköndal högskola.

4.10 När medling är lämpligt såsom tvistlösningsmetod

Medling vid familjerättsliga tvister är lämpligt när det finns en möjlighet att föräldrarna kan nå en samförståndslösning.¹⁵⁴ Detta var den vägledning som gavs i förarbetena men givetvis finns det fler faktorer som spelar in i bedömningen av när medling bör användas. Medling såsom metod bygger på frivillighet varför parterna inställning är av betydelse. Vill föräldrarna

¹⁵¹ http://www.utbildning.gu.se/kurser/kurs_information?courseId=XX5050

¹⁵² <http://www.liu.se/utbildning/kurs/911G05?l=sv>

¹⁵³ http://www.esh.se/fileadmin/erstaskondal/Uppdragsutbildning/samarbetsamtal_ht11.pdf

¹⁵⁴ Prop 2005/06:99 s. 64

delta i medling kan det vara ett tecken på att de är villiga att se sig själva som parter i en konflikt som de är villiga att försöka lösa. Då kan medling vara lämpligt.

Om parterna gått i samarbetsamtal men dessa inte gett något resultat kan det vara värt att ge medling ett försök. Skälen till att samarbetsamtalen inte ledde fram till en lösning på problemen kan ha varit att den som genomförde samtalen inte hade tillräcklig kompetens. Det kan också bero på att personkemin inte stämde eller att föräldrarna inte kände förtroende för samtalsledaren. I dessa fall kan medling vara lämpligt och medföra att föräldrarna kan hitta sätt att hantera sin konflikt på. Medling är inte tänkt att vara ett alternativ till samarbetsamtal, snarare ett komplement.

Medling anses i allmänhet vara effektivt om konflikten handlar om starka känslor, så är ofta fallet vid familjerättsliga tvister. Även det faktum att parterna känner varandra väl kan tala för att medling är lämpligt. Likaså när det är viktigt att relationen bibehålls vilket det är inom en familj.¹⁵⁵ Gemensamma vänner, invanda mönster, gemensamma barn och samägd egendomsmassa kan vara skäl till att det är av stor vikt att relationen bevaras.¹⁵⁶ Eftersom barnen drabbas hårt av en konflikt mellan föräldrarna kan medling vara lämpligt just vid familjerättsliga tvister. När det är viktigt att beslut fattas snabbt brukar medling framhåvas som något positivt, snabba beslut måste i regel fattas löpande av föräldrar. När parterna upplever att det inte kan lösas situationen själva har medling lyfts fram som lämpligt.¹⁵⁷

För att medling ska anses som lämpligt måste parterna också vara beredda att se sig som jämlikar och höra varandras synpunkter. Om det finns stora skillnader i maktbalansen mellan föräldrarna måste den starkare parten vara villig att acceptera de regler som medlaren sätter upp för samtalen. Orsaker till maktobalans mellan föräldrar kan vara ekonomiskt betingade men också kulturella och sociala.

¹⁵⁵ Norman s. 69

¹⁵⁶ Norman s. 164

¹⁵⁷ Norman s. 69

4.11 När medling inte bör användas

Har det förekommit våld i familjen är det ett skäl till att medling kan vara olämpligt. Det behöver inte vara det med automatik men om den föräldern som utsatts för eller bevittnat våldet fortfarande är rädd för förövaren är medling olämpligt. Likaså om den föräldern som begått övergreppen inte tagit på sig skulden och ansvaret för våldet kan medling vara direkt olämpligt. En samförståndslösning som båda parter känner att de kan leva med och som håller i längden är sällan ett realistiskt mål i dessa fall.¹⁵⁸ När det förekommit våld i familjen är bedömningen av vad som är barnets bästa dessutom ofta svårare att göra och inte alltför sällan är en samförståndslösning inte förenligt med barnets bästa. Det bästa för barnet kan i dessa fall vara att samhället skyddar barnet från den ena föräldern och att domstolen är det institut som fattar beslutet om det är nödvändigt.

Medling kan också anses olämpligt om den ena parten förnekar den andres lagstadgade rättigheter.¹⁵⁹ I frågor som rör vårdnad boende och umgänge är det barnets bästa som ska vara avgörande och eftersom barnen inte är någon av föräldrarnas rättighet är bedömning av vad innebörden av att förneka den andra partens rättighet verkligen innebär svår att göra. En förälder kan dock vända sig till domstolen för att få rätt till umgänge med sitt barn. Domstolen kan i dessa fall genom dom ge en förälder rätt att få träffa sitt barn även om barnet själv inte vill. Därför går det trots allt tala om rättigheter inom familjerätten även om föräldrarnas rättighet alltid får ge vika för barnets bästa. I situationer där det förekommit allvarliga fall av umgängessabotage anser jag att medling därför kan vara olämpligt utifrån teorin om att medling inte är lämpligt om den ena parten förnekar den andres lagstadgade rättigheter.

Vidare kan det vara olämpligt med medling om någon av parterna inte vill delta i medlingen. Det kan också vara direkt opassande med medling om den ena parten ställer upp på medlingen bara för att denne är rädd eller har hotats med negativa konsekvenser om den inte ställer upp.¹⁶⁰ Exempel på hot kan vara umgängessabotage, innehållande av underhållsbidrag eller hot om våld. Om någon av parterna inte har någon förmåga att lyssna eller är för störd för att

¹⁵⁸ SOU 2005:43 s. 259

¹⁵⁹ Svenskt forum för medling och konflikthantering.

¹⁶⁰ Svenskt forum för medling och konflikthantering

kunna förhandla fram ett avtal som i förlängningen kommer att fungera kan medling inte anses lämpligt.¹⁶¹

4.12 Fördelar med medling

Införandet av medling i mål om vårdnad, boende och umgänge var den senaste stora förändringen i lagstiftningen med syfte att underlätta för domstolen att bättre kunna ta till vara barnets bästa. En stor anledning till att barn far illa idag är konflikter mellan föräldrar som har separerat. Medling är ett verktyg för att minska konflikter mellan föräldrar som separerat.

En separation är ofta uppslitande för alla inblandade och kan innebära ett hav av känslor. Sorg, ilska och osäkerhet inför den nya situationen är ingredienser som är svåra att utesluta när en familj splittras och familjemedlemmarnas tillvaro ska förändras. Många beslut måste fattas kring praktiska frågor. Svårigheter uppkommer ofta när föräldrarna ska komma överens i frågor som rör barnens boende, hur vårdnaden ska utövas och hur umgänget ska se ut. För två vuxna som levt tillsammans i många år innebär ofta separationen en livskris som gör att föräldrarna inte klarar av att hantera situationen rationellt. Det är viktigt för både föräldrar och barn att de får bearbeta krisen, annars kan föräldrarnas separation få allvarliga följder.¹⁶² En livskris kännetecknas bland annat av att den drabbade känner sig svag. Denna känsla av svaghet kan göra att konflikter blir svårare att lösa.¹⁶³

Medling som syftar till att bearbeta kriser och skapa dialog mellan föräldrarna kan innebära stora fördelar. Barn till föräldrar som bearbetat den kris de går igenom vid separationen har bättre utgångsläge inför framtiden än de vars föräldrar inte har rätt ut meningsskiljaktigheterna och tagit ansvar för separationen och dess följder.¹⁶⁴ Har föräldrarna inte klarat upp sin vuxenkonflikt får de ofta stora svårigheter att komma överens i frågor som rör barnen. I medling kan föräldrarna få hjälp att förstå grunden till konflikten och lära sig att ha ett bra förhållningssätt gentemot varandra.

¹⁶¹ Norman s. 70

¹⁶² Ewerlöf, Sverne, Singer s. 67

¹⁶³ Baruch Bush, Folger s. 3

¹⁶⁴ Ewerlöf, Sverne, Singer s. 67

Barnen är oskyldiga aktörer men tyvärr ofta de som drabbas hårdast när föräldrarna inte kan komma överens. Tvister inom familjen är mycket känsliga och det är av stor vikt att en lösning nås så snabbt och smärtfritt som möjligt för att minimera omsorgen om barnet äventyras. Det är i dessa känsliga lägen viktigt att få igång kommunikationen mellan föräldrarna så att missförstånd kan undvikas och relationerna kan bevaras. Medling syftar just till att öka förståelsen för motparten och skapa en mer öppen dialog varför det kan vara ett mycket värdefullt instrument för föräldrar som låst fast sig i sina uppfattningar om varandra. Barn har behov av en god och nära relation till båda sina föräldrar, medling kan möjliggöra att detta behov uppfylls.

Är parterna, i detta fall föräldrarna, med och bestämmer hur vårdnaden ska utövas samt hur boendet och umgänget ska utformas finns en större möjlighet att slutprodukten, dvs. överenskommelsen verkligen efterlevs. Av den anledningen är medling att föredra framför en rättsprocess där ofta en förälder ser sig som vinnare och den andra som förlorare. Har föräldrarna själva utformat överenskommelsen kring de gemensamma barnen är de oftare mer nöjda med lösningen och villiga att anstränga sig för att efterleva den.

Det är gynnsamt för barnet om föräldrarna kan nå en lösning i ett tidigt skede. Medlingen är tänkt att uppnå detta genom att snabbt få igång en dialog mellan föräldrarna. En rättsprocess är däremot ofta oerhört slitsam för föräldrarna och i den blir föräldrarna många gånger mest bittra rivaler. Medling kan bryta en negativ spiral som föräldrar hamnat i efter en separation. På medlingsträffarna kan parterna lära sig att hantera sina konflikter på ett bättre sätt och jobba på att få färdigheter inom konfliktlösning. Parterna kan också lära sig att bli bättre på att upptäcka en begynnande konflikt i ett tidigt stadium vilket kan leda till att minska riskerna för eskalerande konflikter i framtiden.

Genom medling kan föräldrarna komma närmare ett samarbete som innebär att de båda tar ett gemensamt föräldraansvar för barnet. Barnet kan då få tillgång till båda sina föräldrar och slippa traumatiserande separationer. Barnets behov av kontinuitet i sina respektive föräldrelationer kan tillgodoses. För föräldrarna kan medlingen bli ett tillfälle att ventilera sina åsikter och känslor i en avslappnad miljö vilket kan göra att de får större förståelse för varandra ställningstaganden och situationer. Medlaren har en viktig roll eftersom han kan medverka till att båda föräldrarna får känna sig sedda, hörda, bekräftade och delaktiga i det

som sker.¹⁶⁵ Det kan vara så att en förälder för första gången riktigt hör på vad den andra föräldern verkligen säger under ett medlingsmöte. Om detta sker ökar möjligheten för att föräldrarna kan komma fram till en samförståndslösning som är hållbar i längden.

Medling levererar ofta en snabbare, snällare och billigare lösning på en tvist än vad andra tvistlösningsmetoder gör. Självbestämmanderätten och flexibiliteten brukar uppskattas av parterna. Resultatet som medlingen kan åstadkomma håller ofta en högre kvalitet än vad en dom gör, i alla fall för parterna. Skälen till detta är parterna blir tydliggjorda, deras problem bekräftade, de behandlas hänsynsfullt och med artighet av medlaren, de får tala till punkt och de får själva vara med att påverka utformningen av uppgörelsen.¹⁶⁶ Medlaren kan också hjälpa till att renodla tvisten och göra parterna mer medvetna om vad de egentligen vill.

5. Medling i förhållande till andra tvistlösningsmetoder

5.1 Inledning

Syftet med medling i familjerättsliga tvister är att nå samförståndslösningar som håller en hög kvalitet för parterna. Medling är en av flera metoder för att nå fram till samförståndslösningar mellan tvistande föräldrar. Andra metoder är samarbetsamtal och förlikningsförhandlingar i domstol. Jag kommer nu att redovisa en jämförelse mellan metoden medling och de övriga förfarandena.

5.2 Skillnaderna mellan medling och samarbetsamtal

Medling ska inte anses som ett alternativ till samarbetsamtal. I förarbetena framhölls att medling främst ska användas när samarbetsamtal har genomförts men inte lett till något resultat. Medlingen ska ses som ett ytterligare alternativ för att försöka nå fram till en samförståndslösning.¹⁶⁷ Medling kommer ofta in i ett senare skede än vad familjerätten gör vilket kan vara fördelaktigt. Den inledande hetsiga stämningen kan ha lagt sig något mellan

¹⁶⁵ Norman s. 65

¹⁶⁶ Lindell, Alternativ rättskipning eller alternativ till rättskipning, s. 76

¹⁶⁷ Prop 2005/06:99 s. 64

föräldrarna och de kan vara mer villiga att kompromissa. Spetskompetensen hos en medlare kan vara värdefull i svåra fall där konflikten hunnit löpa fritt en längre tid. Föräldrarna är också medvetna om att medlingen är sista chansen för dem att hitta en lösning som de kan påverka. Träffas ingen överenskommelse i medlingen kommer domstolen att fatta beslut om frågorna kring de gemensamma barnens vårdnad, boende och umgänge. Det sena skedet i processen kan helt klart vara en fördel för medling i jämförelse med samarbetsamtal.

Valfriheten är större vid medling och parterna kan påverka vem som ska utses till just deras medlare. Samarbetsamtal i familjerätten är ett mindre flexibelt instrument och parterna får acceptera den samtalsledare de tilldelas, vilket ofta är en kvinna med socionomutbildning. Det faktum att medlaren kan träffa föräldrar och barn i hemmet gör också institutet mer flexibelt och attraktivt. Jag tror att många kan känna sig obekväma med att vända sig till socialtjänsten. Medling kan då kännas tryggare och mer förtroendeingivande. Vissa medlare, däribland Peter Hanthe, träffar föräldrarna i tingsrättens lokaler. Att träffas där kan innebära att föräldrarna känner ett ökat förtroende för medlaren och dennes verksamhet utan att behöva känna den skam som många kan uppleva när de måste vända sig till socialtjänsten. Att medlingen är mer flexibel och tillgänglig påverkar förutsättningarna för att nå en samförståndslösning och processen kan innebära att föräldrarna börjar lita på varandra igen.

5.3 Medling i förhållande till domstolens förlikningsförhandling

Medling leder oftare fram till mer hållbara samförståndslösningar i jämförelse med en förlikning som en domare förhandlat fram vid en muntlig förberedelse.¹⁶⁸ Anledningen är att medlaren kan ha ett mer öppet förhållningssätt gentemot parterna i både sakfrågor och rättsfrågor eftersom medlaren inte ska döma i målet. Medlaren har därför en möjlighet att agera mera fritt och han behöver inte tänka på att behålla sin oberoende ställning i processen. Misslyckas medlaren att nå fram till en samförståndslösning behöver medlaren inte befatta sig mer med tvisten. Dessutom har medlaren en större möjlighet att ta hänsyn till utomrättsliga faktorer i större grad eftersom han inte behöver göra lika strikta juridiska bedömningar som domaren måste göra. Enligt utredarna i en statlig offentlig utredning rörande förslag till att ändra reglerna om medling i tvistemål enligt rättegångsbalken finns också en större möjlighet

¹⁶⁸ SOU 2007:26 s. 78

att nå fram till en samförståndslösning under medling eftersom en medlare ofta har större fallenhet och intresse för sådan verksamhet än vad en domare har.¹⁶⁹ De förslagna lagändringarna rör medling i dispositiva tvistemål, familjerättsliga tvister omfattas inte av förslagen.

Föräldrarna kan ofta känna en större frihet i att diskutera problemet med en medlare än vad de kan med en domare. Båda parterna är ju medvetna om att domaren kommer att döma i målet om förlikningsdiskussionerna misslyckas. Detta medför ofta en försiktighet hos parterna som innebär att de inte uttrycker sig helt fritt.¹⁷⁰

Parterna har inget inflytande över vilken domare som handlägger målet. Målen lottas ut till de olika domarna på domstolarna. Över val av medlare har parterna däremot ett stort inflytande. Det är väldigt viktigt att föräldrarna känner förtroende för medlaren för att denne ska lyckas i sitt uppdrag. Därför kommer en domare i praktiken sällan att utse en medlare som båda parterna inte känner förtroende för. Att parterna känner att den personen som leder förlikningsförhandlingarna är någon de har förtroende för påverkar utfallet. Medlaren har som nämnts ovan dessutom ofta en fallenhet och ett intresse av medling och förhandling vilket kanske inte den domaren som blev tilldelad målet genom lottning har.¹⁷¹

Medling sker utanför offentlighet vilket inte en muntlig förberedelse gör.¹⁷² I medlingen kan parterna i lugn och ro diskutera olika lösningar utan att någon utomstående har rätt att närvara. Detta skapar bättre förutsättningar och mindre stress kring förfarandet.

Sammanfattningsvis kan extern medling anses fördelaktigt eftersom den sker under mindre formella former och har större tidsmässiga resurser samt bedrivs i en annan miljö än vad den förlikningsverksamhet som domstolen bedriver har.¹⁷³ Det är sällan lätt att lösa grunden till konflikten i familjerättsliga tvister på den korta tid som en muntlig förberedelse är utsatt på, dvs. vanligtvis en halvdag.

¹⁶⁹ SOU 2007:26 s. 16

¹⁷⁰ SOU 2007:26 s. 79

¹⁷¹ SOU 2007:26 s. 78f

¹⁷² SOU 2007:26 s. 79

¹⁷³ Lindell, Alternativ tvistlösning s. 119

6. Hur ofta används medling

6.1 Inledning

I det här kapitlet kommer en presentation av den undersökning om hur ofta medling används att presenteras. Jag kommer att redogöra för hur ofta medling används och vilken metod jag använt för att ta fram statistiken. Jag kommer också att klargöra varför jag anser att utredningen är av betydelse för uppsatsen och förklara vilka urval jag gjort för att begränsa omfattningen av utredningen. Jag kommer dessutom att redogöra för möjliga felkällor i undersökningen.

6.2 Metod

Varje tingsrätt har placerat en dator i sina offentliga lokaler. I dessa datorer finns en databas där samtliga mål som handlagts på just den tingsrätten finns tillgängliga. Det går att söka i databaserna genom koder och få fram listor över mål utifrån relevant rättsområde. De koder jag har använt i min utredning är 1216 (vårdnadsmål), 1299 (Boendetvister), 7028 (umgänges mål) och 1217 (tvistiga äktenskapsskillnader). När man söker på en kod kommer en lista upp med samtliga målnummer på rättsområdet. Målnumren är en länk och genom att trycka på länken kommer man till en sida där dagboksbladet för målet finns. Tillsätts en medlare så skriver domstolen en anteckning om det i dagboksbladet. Vanligtvis så benämner domstolspersonalen den posten som ”medlingsuppdrag” eller liknande. Medlaren läggs också in som en extern domstolsaktör vilken också blir synlig via länken. Genom att kontrollera dagboksbladet och posten för externa domstolsaktörer har jag kunnat ta reda på i hur många av alla familjerättsliga mål som en medlare tillsatts. Varje tingsrätts databas innehåller endast uppgifter om målen på den tingsrätten. Det finns ingen samlad databas över samtliga tingsrätters mål att tillgå. För att få fram informationen har jag därför rest till tre av mig utvalda tingsrätter.

6.3 Urval och begränsningar

Min utredning omfattar Sveriges tre största tingsrätter, dvs. Stockholm, Göteborg och Malmö. Jag var tvungen att begränsa underlaget i utredning då det inte finns någon samlad databas över samtliga mål, främst av tidsmässiga skäl men också av ekonomiska orsaker. Det skulle bli för tidskrävande och dyrt att resa till samtliga landets tingsrätter. Jag valde därför att avgränsa undersökning till de tre största tingsrätterna. Utredningen avser således medling i storstadsregionerna. Jag har gått igenom alla tvistemål som rört vårdnad, boende eller umgänge från de tre tingsrätterna under perioden 1 januari 2007 till 31 juli 2010. Totalt rör det sig om 3 253 mål. Medling infördes i svensk rätt den första juni 2006. Därför har jag valt att utreda frekvensen av medlingsuppdrag från den 1 januari 2007. Jag genomförde utredningen under hösten 2010 varför endast första halvåret av 2010 omfattas av utredningsunderlaget.

6.4 Resultatet av utredning

Under perioden 1 januari 2007 och 31 juli 2010 har de tre tingsrätterna avslutat 3 253 mål om vårdnad, boende eller umgänge. I endast 55 av dessa drygt 3 000 mål har en medlare anlitats. Det innebär att medling såsom ett alternativt tvistlösningsförfarande används i endast ca 1,7 % av alla familjerättsliga tvister i de utvalda tingsrätterna. Det innebär också att 3 197 familjer inte fick möjligheten att prova medling som ett sätt att lösa sina konflikter.¹⁷⁴

Stockholms tingsrätt var den av de tre som använde sig av medling mest frekvent, där var snittet 3,0 %. Trenden över tiden var dock neråtgående för Stockholms tingsrätt, 2007 låg procenten på 3,4 % och 2010 på 2,3 %. Det är svårt att dra några större växlar av den informationen eftersom medling överlag används så sällan.

I Göteborg var snittet 1,2 % och Malmö hade lägst andel medlingsuppdrag per mål, endast 1,1 %. Det är dystra siffror och troligen inte vad lagstiftaren hade i åtanke när bestämmelsen infördes. När jag gjorde min undersökning upptäckte jag en trend som var återkommande för alla tre tingsrätterna. På varje tingsrätt fanns en medlare som fick nästan alla uppdrag. I Stockholm var det en man som heter Mats Dellenäng, i Göteborg anlätades Peter Hanthe och i

¹⁷⁴ Se bilaga 1

Malmö fick Jan Hultman nästan alla uppdrag. Dessa tre profiler är alla specialiserade på medling och har skrivit böcker och vetenskapliga artiklar på området. Jag tyckte det var intressant alla tre var män.

6.5 Medling i verkställighetsärenden

Medling har sedan länge använts i verkställighetsprocessen varför jag även valde att utreda hur ofta medling användes i ärenden om verkställighet. Då Malmö tingsrätt hade problem med sitt datornätverk när jag hade åkt dit för att göra min utredning har jag ingen statistik för medling i verkställighetsärenden för Malmö tingsrätt. Men i Göteborg och Stockholm användes medling ofta i verkställighetsprocessen, totalt i hela 36 % av alla ärenden rörande verkställighet av domar rörande vårdnad, boende och umgänge. I Göteborg var den genomsnittliga siffran så hög som 43,5 %.¹⁷⁵ Naturligtvis väcks frågan varför tingsrätterna är villiga att använda medling först i verkställighetsprocessen. Jag kommer att återkomma till den frågan längre fram i uppsatsen.

6.6 Möjliga felkällor

I statistiska undersökningar finns alltid en risk att det förekommer fel. I min undersökning om frekvensen av medling i familjerättsliga tvister finns således en risk att det föreligger vissa fel i källmaterialet. Jag bedömer dock risken som relativt liten. Den risk som finns är att registratorn på domstolen har registrerat målet under fel kod. Om så är fallet skulle det innebära att det målet inte omfattas av min utredning. Det finns också en risk att tingsrätten inte har lagt in medlaren såsom en extern domstolsaktör eller att de av misstag inte gjort en anteckning i dagboksbladet. Eftersom det av administrativa skäl är nödvändigt att lägga in medlaren som en aktör i databasen för att kunna betala ut ersättning till medlaren så bedömer jag den risken som liten. Sammantaget gör jag alltså bedömningen att risken för att det förekommer fel i mitt utredningsresultat som liten.

¹⁷⁵ Se bilaga 2

6.7 Sammanfattning av undersökningen

Det finns stora fördelar att vinna om separerade föräldrar kan lära sig att samarbeta kring de gemensamma barnen. Dessa fördelar var tänkta att uppnås genom att metoden medling användes inom familjerätten men min utredning visar att medling endast använd i 1,7 % av alla familjerättsliga tvister. Om medling använts mer frekvent hade syftet med medlingen kunnat uppnås, d.v.s. fler samförståndslösningar som håller i längden hade kunnat uppnås. Utredningen är av stor betydelse för uppsatsen då den visar att institutet medling vid familjerättsliga tvister inte används. Jag kan konstatera att reformen medling inte har fått önskat utslag.

7. Skäl till att medling inte används och förslag på åtgärder

Jag tror att det finns fler skäl till att medling används i så liten utsträckning i svenska rättsprocesser. En förklaring som jag finner är av betydelse är brist på kunskap och informationsspridning. Jag drar den slutsatsen dels utifrån egen erfarenhet, min utredning i uppsatsen och genom kontakt med praktiker, bland annat Peter Hanthe, Annika Rejmer och Linda Marklund, doktorand vid Uppsala universitet. För att medlingsinstitutet ska bli framgångsrikt krävs att alla de parter som är inblandade i en process känner till möjligheten till medling. Både advokater och domare måste vara väl insatta i vad medling är och vilka fördelar förfarandet har för att det ska kunna utnyttjas ändamålsenligt. Parternas advokater är de som har närmast kontakt med parterna och kanske ofta de som kan föreslå medling för sina klienter. Jag tror att få domare skulle avslå en begäran om att tillsätta en medlare om båda parter är villiga att ge metoden en chans. Jag befärar att enskilda inte har någon kunskap om att medling finns och många vet nog inte vad det innebär. För att få medling till stånd kan därför det vara nödvändigt att någon av parternas ombud föreslår medling. Jag anser också att ombudens personliga inställning till förfarandet som sådant är av stor betydelse. För att advokater ska kunna förmedla en positiv bild av medling till sina klienter krävs att det har en god kunskap om institutet och de medlare som är verksamma i deras närområde. Utifrån slutsatsen om att kunskapen om medling är begränsad tycker jag att en informationskampanj inleds vad gäller medling vore lämplig att genomföra. Genom att öka kunskapen hos alla parter inom rättsväsendet kan användandet av medling öka. Dessa kan i sin tur informera

parterna i målet om vad medling är och vilka fördelar det har. Det hade också varit fördelaktigt att öka kunskapen hos allmänheten om medlingsinstitutet.

Utifrån min utredning om utbildning för medlare drar jag slutsatsen att bristen på relevant fortbildning för medlare är en stor orsak till att institutet inte utnyttjas i någon stor utsträckning. I sin tur har det lett till att få har anmält intresse om att erbjuda medling. Vem som helst kan idag anmäla sitt intresse att bli medlare och eftersom det inte finns specifika utbildningar för medling på familjerättens område är det svårt att kvalitetsgranska de sökande. En medlare hamnar mitt i en svår och djup konflikt och det krävs spetskompetens för att klara av att hantera ett medlingsuppdrag. Utan särskild utbildning och utan insyn i verksamheten kan medling framstå som rättsosäkert och något ”flummigt”. Linda Marklund tycker att det är ett stort problem att medlars kompetens inte går att kvalitetssäkra, jag delar hennes åsikt. Det är kanske inte konstigt att domare inte väljer att utnyttja metoden när det inte finns några särskilda utbildningar i medling på familjerättens område. Jag menar att det var en bra idé att låta domstolsverket anordna utbildningar i medling. Jag anser att det är viktigt att utbildningarna är inriktade på medling i just familjerätt eftersom den medlingssituationen är så specifik och rör många känsliga frågor. Om en medlare gått flera utbildningar kan domstolen kontrollera att medlaren faktiskt har kunskap om medling och då också sätta större tilltro till medlars verksamhet.

Jag vill också peka på kostnadsaspektens betydelse för domstolens villighet att utnyttja förfarandet. Medlaren tillsätts och bekostas av den tingsrätt som handlägger målet. Som bekant har alla statliga myndigheter begränsad budget och medling kan bli en kostsam historia för domstolen. Domaren kan förordna om samarbetsamtal för parterna vilket liknar medling till stor del. Kostnaden för samarbetsamtal faller på kommunerna och belastar således inte domstolens budget. Jag tror att många domare kanske tycker att det får räcka med samarbetsamtal men om så är fallet tycker jag att det är beklagligt. Medling såsom metod är mer flexibel och kan uppfattas som mer positivt av parterna än vad några möten på ett socialkontor kan göra. Jag har uppfattningen att det för många kan upplevas som väldigt laddat att behöva vända sig till ”socialen”. Förtroendet för socialmyndigheten är hos många relativt lågt vilket kan leda till att förutsättningarna att nå en samförståndslösning i den regin är låga. Utifrån min utredning om vad medling är drar jag slutsatsen att det kan uppfattas som lättare och friare att vända sig till en medlare som är en oberoende part och att det är skamligt att behöva vända sig till socialen. Jag finner det intressant att de medlare som tingsrätten

anlitade mest var män. Arbete inom socialtjänst är kvinnodominerat och min uppfattning är att de flesta som jobbar med samarbetsamtal är just kvinnor. Medlingsinstitutet verkar kunna erbjuda en bättre variation vad gäller kön vilket kan göra att medling uppfattas som mer fördelaktigt. Det finns inte en metod som passar alla och därför har medling såsom tvistlösningsmetod införts i föräldrabalken. Det gjordes med barnets bästa för ögonen. Det är tråkigt om domstolen inte drar nytta av denna möjlighet på grund av kostnadsskäl. Dessutom torde det bli än mer kostsamt för samhället om föräldrarna inte löser sina konflikter och återkommer gång på gång till tingsrätterna med nya yrkanden. Barnets bästa har lyfts fram i förarbeten, lagtext och europakonventionen och domstolen har en skyldighet att iakttaga den princip. Medling tror jag alltid kan vara till barnets bästa vilket även lagstiftaren har poängterat. Domstolarna är pressade ekonomiskt och därför borde de tillskjutas extra medel för att finansiera medling i familjerättsliga mål. I längden borde det löna sig för samhället att ta tag i problem så tidigt som möjligt och hjälpa föräldrar att lösa roten till sina samarbetsproblem.

En annan förklaring till att medling inte används regelbundet anser jag är regelns rättsliga karaktär. Idag är det inte obligatoriskt för rätten att överväga om medling ska användas. I lagtexten står att rätten *får* uppdra åt en medlare att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning. Genom att använda den ordalydelsen blir frågan om att tillsätta en medlare inte ett naturligt moment i processen vilket kan vara ett skäl till att medling inte heller används. Institutet glöms helt enkelt bort och blir subsidiärt till rättens eget förlikningsarbete samt socialnämndens samarbetsamtal. Hade överväganden om medling getts en central plats i handläggningen av alla familjerättsliga mål tror jag att medling hade använts mer frekvent. Jag föreslår därför att regeln i 6:18a skrivs om så att det blir obligatorisk för rätten att överväga medling. Genom att ändra ordalydelsen i lagtexten och byta ut ordet *får* mot *ska* så skulle regeln bli blivit obligatorisk. Då hade domstolen varit tvungen att göra en bedömning av om en medlare ska tillsättas i varje enskilt mål. En extern medlare skulle då tillsättas om rätten fann att det vore lämpligt och om det fanns en rimlig chans att föräldrarna genom medling kunde nå en samförståndslösning. Rätten hade då haft en skyldighet att ta upp frågan om medling med parterna och institutet skulle inte riskera att förbises.

När jag genomförde min undersökning upptäckte jag att medlaren ibland kallades som vittne i huvudförhandlingen när en samförståndslösning inte nåtts vid medlingen. Att medlaren vittnar

om det som skett under medlingen kan göra att syftet med medlingen som metod förfelas. Tanken är ju att parterna fritt ska kunna uttrycka känslor och önskemål i en fri form under medlingen. Om det som sägs under medlingssamtalen kommer att användas som bevisning i en framtida huvudförhandling kan det hindra parterna att uttrycka känslor och åsikter. Om parterna hålls tillbaka uppnås inte de positiva effekter som medlingen är tänkta att åstadkomma. Jag skulle därför vilja föreslå att medlare befrias från vittnesplikt avseende sådant som sägs under medlingen genom att de omfattas av frågeförbudet i RB 36:5. Det är viktigt för att förtroendet för medlaren ska kunna upprätthållas och att dennes ställning som en opartisk person upprätthålls. Det som sägs under medlingen är sekretessbelagt enligt 1:6 sekretesslag (1980:100) men om medlaren vittnar blir det som sägs under vittnesmålet offentligt. Det är olyckligt att sekretessreglerna kan kringgås på detta sätt. Det kan förhindra att parterna kan föra en fri och öppen dialog på medlingen och att fördelarna med medling går om intet.

Ytterligare en förklaring som jag finner mot bakgrund av min utredning är av betydelse för medlingsinstitutets framgång är den utredning som föranledde införandet av medling i föräldrabalken. Jag tycker att den var underdimensionerad och inte tillräckligt utförlig. Utredarna skriver om medling på 4,5 sida i utredningen och lämnar där lite vägledning i hur institutet ska nyttjas av de svenska domstolarna. Det hade behövts mer fakta kring metoden och mer vägledning från utredarnas sida för att tilltro till förfarandet skulle upprätthållas. En fråga som följt mig genom hela den här uppsatsen är vad medling egentligen är och hur den kan/bör bedrivas. Jag har endast fått svar till viss del men frågorna är fortfarande många. Detta tycker jag har öppnat upp för en godtycklighet som sänker förtroendet för metoden som sådan. Det behövs en större enhetlighet samt riktlinjer och normer rörande medlingsuppdragets utformning.

Att medling används oftare i verkställighetsärenden tror jag beror mest på tradition och att det inte går att förordna om samarbetssamtal i verkställighetsprocessen. Jag har också uppfattning att medling kan vara mer effektiv och ge tydligare resultat i verkställighetsprocessen eftersom det finns en dom som medlaren kan förhålla sig till. Medlarens uppdrag är mer tydligt i verkställighetsprocessen. Medlaren ska försöka förmå parterna att efterleva domslutet. Det är lättare för medlaren att förutspå domstolens beslut i verkställighetsärenden än vad det är i ett tvistemål. I verkställighetsärendet ska rätten enligt regel verkställa domen om det inte föreligger ett undantagstillstånd. Medlaren kan förmedla detta till parterna och därför också

vara tuffare mot dem. Medlaren kan också känna sig trygg med att en domstol avgjort sakfrågorna och verka för att domslutet realiserar. Jag anser att det faktum att medling används ofta i verkställighetsprocessen talar för att metoden trots allt är effektiv och att det kan vara så att medling inte används i den föregående rättsprocessen eftersom det finns en okunskap om möjligheten hos de rättsliga aktörerna.

8. Slutord

Konflikter som uppstår i en familj där föräldrarna har separerat kan innebära att familjen behöver hjälp ifrån samhället för att kunna skapa en vardag som fungerar. Om föräldrarna inte kan lära sig att hantera sina konflikter på ett konstruktivt sätt så är det skadligt för barnen. Det är inte förenligt med något barns bästa att behöva leva i en konfliktfylld vardag och om föräldrarna inte lyckas hålla barnen utanför konflikten kan barnen få men för livet. Kan föräldrarna själva hitta en lösning i frågor om vårdnad, boende och umgänge anses det överlag vara till barnets bästa. Lagstiftaren har därför vid upprepade tillfällen försökt att underlätta för föräldrar att kunna nå samförståndslösningar. Lagstiftaren har gjort detta med barnens bästa för ögon och med syfte att försöka få bort vårdnadstvister från domstolarna. Det är inte optimalt att lösa familjerättsliga tvister i domstolar av flera skäl. Medling i mål om vårdnad, boende och umgänge är den senast tillkomna lagändring som har till syfte att lösa familjerättsliga konflikter utanför domstolen. I förarbeten gavs liten vägledning i hur denna medling skulle bedrivas och på vilka grunder en medlare skulle tillsättas. Det är en av förklaringarna till att min studie visar att medlingsinstitutet knappt utnyttjats under dess drygt fyraåriga historia. Andra orsaker till att medling inte används är att det är dyrt för domstolarna och att det inte går att kvalitetsgranska medlarnas uppdrag. Skälet till att det inte går att kvalitetssäkra medlingen är att det inte finns tillräckliga utbildningar på området och att det inte finns någon insyn i medlarens verksamhet. Det finns inte heller någon enhetlighet i hur medlingsuppdrag ska bedrivas och av allt att döma finns det brist på kompetenta medlare.

Jag tycker det är beklagligt att domstolarna inte valt att utnyttja medling såsom en alternativ tvistlösningsmetod mer men jag kan också finna naturliga förklaringar till det. Jag tror att medling kan bli framgångsrikt och effektivt men för att metoden ska få komma till sin rätt

krävs åtgärder från samhällets sida. Medling som leder till att två tvistande föräldrar når en samförståndslösning är till barnets bästa.

Jag hoppas att domstolarna kommer att tillämpa lagstiftningen om medling mer frekvent i framtiden. Om trenden vänder för medling i familjerättsliga tvister kan det innebära stora fördelar, dels för samhället men också för berörda individer. Jag tror att medling är här för att stanna. Jag vill tro det i alla fall. Jag vill tro det för samhällets skull, för alla förtvivlade föräldrars skull men främst för barnens skull. Barn far illa om de blir slagträn i de vuxnas otaliga bråk. Barn lider om de tvingas leva i ständiga konflikter som leder till att de måste välja mellan sina föräldrar. Barn som tvingas förneka en av sina föräldrar tvingas också förneka en del av sig själv.

Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Proposition 1997/98:7 – Vårdnad, boende och umgänge

Proposition 2005/06:99 – Nya vårdnadsregler

Statens offentliga utredningar

SOU 1995:79 Vårdnad, boende och umgänge

SOU 2005:43 – Vårdnad-Boende-Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar

SOU 2007:23 – Alternativ tvistlösning

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen, Vårdnad, boende och umgänge. Stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt, 2003

Rättsfall

NJA 1998 s. 675

Litteratur

Buch, Robert. A Baruch, Transformativ medling: ett relationellt förhållningssätt till konflikt, Liber 2010

Ewerlöf, Göran, Sverne, Tor, Singer, Anna, Barnets bästa: om föräldrars och samhällets ansvar, Norstedts juridik, 2004

Hareide, Dag, Konfliktmedling, Studentlitteratur, 2006

Hanthe, Peter, Medling i vårdnadsmål, examensuppsats Göteborgs universitet, 2006

Höjer, Ingrid, Röbbäck, Karin, Barn i kläm: Hur uppmärksammas barn i mål om verkställighet av umgänge, Stiftelsen allmänna barnhuset, 2007

Lindell, Bengt, Alternativ rättskipning eller alternativ till rättskipning, Iustus, 2006

Lindell, Bengt, Alternativ tvistlösning: särskilt medling och skiljeförfarande, Iustus 2000

Norman, Jan, Medling och andra typer av alternativ tvistlösning: introduktion och handbok, Iustus 1999

Rejmer, Annika, Vårdnadstvister: en rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa, Sociologiska institutionen, Lunds Universitet, 2003

Schiratzki, Johanna, Barnrättens grunder, Studentlitteratur 2006

Artiklar

Gert, Svensson, Domstolarna missar barnens bästa, Dagens Nyheter, 25 januari 2002

Gert, Svensson, Med barnen som vapen: Så kan striden om barnen vändas till samarbete, Dagens Nyheter, 4 december 2001

Elektroniska källor

<http://www.s-f-m.se/>

<http://www.ltu.se/edu/course/J00/J0014N>

http://www.utbildning.gu.se/kurser/kurs_information?courseId=KL0100

http://www.utbildning.gu.se/kurser/kurs_information?courseId=XX5050

<http://www.liu.se/utbildning/kurs/911G05?l=sv>

http://www.esh.se/fileadmin/erstaskondal/Uppdragsutbildning/samarbetssamtal_html1.pdf

Bilaga 1

Statistik på medling i mål om vårdnad, boende och umgänge

Stockholm:

2010 (första halvåret)
Antal mål: 130 st.
Antal mål där medling
använts: 3 st
Andel mål där medlare
anlitats: 2,3 %

2009

Antal mål: 230 st.
Antal mål där medling
använts: 3 st
Andel mål där medlare
anlitats: 1,3 %

2008

Antal mål: 261 st.
Antal mål där medling
använts: 11 st
Andel mål där medlare
anlitats: 4,2 %

2007

Antal mål: 357 st.
Antal mål där medling
använts: 12 st
Andel mål där medlare
anlitats: 3,4 %

Göteborg:

2010 (första halvåret)
Antal mål: 221 st.
Antal mål där medling
använts: 3 st
Andel mål där medlare
anlitats: 1,4 %

2009

Antal mål: 344 st.
Antal mål där medling
använts: 3 st
Andel mål där medlare
anlitats: 0,9 %

2008

Antal mål: 366 st.
Antal mål där medling
använts: 5 st
Andel mål där medlare
anlitats: 1,4 %

2007

Antal mål: 322 st.
Antal mål där medling
använts: 4 st
Andel mål där medlare
anlitats: 1,2 %

Malmö

2010 (första halvåret)
Antal mål: 151 st.
Antal mål där medling
använts: 2 st
Andel mål där medlare
anlitats: 1,3 %

2009

Antal mål: 289 st.
Antal mål där medling
använts: 1 st
Andel mål där medlare
anlitats: 0,3 %

2008

Antal mål: 285 st.
Antal mål där medling
använts: 4 st
Andel mål där medlare
anlitats: 1,4 %

2007

Antal mål: 288 st.
Antal mål där medling
använts: 4 st
Andel mål där medlare
anlitats: 1,4 %

Bilaga 2

Statistik på medling i verkställighetsärenden

Stockholm:

2010 (första halvåret)

Antal ärenden: 10 st.

Antal ärenden där medling använts: 1 st

Andel ärenden där medlare anlåtats: 10 %

2009

Antal ärenden: 32 st.

Antal ärenden där medling använts: 8 st

Andel ärenden där medlare anlåtats: 25 %

2008

Antal ärenden: 33 st.

Antal ärenden där medling använts: 6 st

Andel ärenden där medlare anlåtats: 18,2 %

2007

Antal ärenden: 47 st.

Antal ärenden där medling använts: 14 st

Andel ärenden där medlare anlåtats: 29,8 %

Göteborg:

2010 (första halvåret)

Antal ärenden: 27 st.

Antal ärenden där medling använts: 11 st

Andel mål där medlare anlåtats: 40,7 %

2009

Antal ärenden: 42 st.

Antal ärenden där medling använts: 13 st

Andel ärenden där medlare anlåtats: 40,0 %

2008

Antal ärenden: 39 st.

Antal ärenden där medling använts: 20 st

Andel ärenden där medlare anlåtats: 51,3 %

2007

Antal ärenden: 46 st.

Antal ärenden där medling använts: 23 st

Andel ärenden där medlare anlåtats: 50,0 %

